

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ČESKO-NĚMECKÝCH AREÁLOVÝCH STUDIÍ A GERMANISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

INTEGRACE NEODSUNUTÝCH EGERLANDSKÝCH NĚMCŮ DO
ČESKOSLOVENSKÉ SPOLEČNOSTI V ZÁPADNÍM POHRANIČÍ

Vedoucí práce: Mgr. Magdalena Malechová, Ph.D.

Autor práce: Vilém Dušek

Studijní obor: Česko-německá areálová studia

Ročník: 4.

2022

Prohlašuji,

že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracoval pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích dne 6. května 2022

.....

Vilém Dušek

Poděkování

Mé poděkování náleží Mgr. Magdaleně Malechové, Ph.D., za odborné vedení, cenné rady, ochotu a především trpělivost, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnovala.

Anotace

Bakalářská práce se pokouší prostřednictvím příběhů a vyprávění neodsunutých egerlandských Němců z oblasti bývalého Egerlandu v pohraničí západních Čech zmapovat jejich tehdejší životní situaci v procesu integrace mezi nově příchozí dosídlence. První část práce se zabývá kulturně-historickým kontextem společného soužití Čechů a Němců na území českých zemí od příchodu německých kolonistů až po odsuny německého obyvatelstva po 2. světové válce. Dále práce představuje oblast Egerlandu jak z kulturního hlediska, tak i z historicko-geografického hlediska. Poslední část se zaměřuje na 14 neodsunutých egerlandských Němců, přináší soubor jejich životních příběhů z doby, kdy se museli začleňovat do české společnosti, a odhaluje prostřednictvím těchto příběhů jejich postoje k problematice poválečných odsunů a k nahlížení Čechů na německy mluvící obyvatelstvo na českém území od 2. poloviny 40. let až po současnost.

Klíčová slova

Egerland; egerlandské nářečí; egerlandští Němci; odsun německého obyvatelstva; neodsunutí egerlandští Němci; Paměť národa; proces integrace

Annotation

The bachelor thesis attempts to map the then living situation of non-displaced Egerland Germans from the area of the former Egerland in the western Bohemia border region during the process of integration among the newly arrived settlers through the stories and narratives of these non-displaced inhabitants. The first part of the thesis deals with the cultural and historical context of the coexistence of Czechs and Germans in the Czech lands from the arrival of German colonists to the displacement of the German population after World War II. The thesis also introduces the Egerland region from both a cultural and historical-geographical point of view. The last part focuses on 14 non-displaced Egerland inhabitants, presents their narratives about the time when they had to integrate into Czech society, and through these narratives, reveals their attitudes towards the issue of post-war displacement and towards the Czechs' perception of the German-speaking population in the Czech territory from the second half of the 1940s to the present.

Key words

Egerland; Egerland's dialect; Egerland Germans; displacement of German inhabitants; non-displaced Egerland Germans; Memory of Nations; Integration process

Obsah

Úvod.....	8
Seznam použitých zkratk.....	10
1 Společné soužití Čechů a Němců na území Egerlandu	11
1.1 Období kolonizace a převládající německý vliv	11
1.2 Střídání českého a německého vlivu	12
1.3 Třicetiletá válka a násilná rekatolizace	12
1.4 Úpadek jazyka českého	12
1.5 Osvícenství – první kroky vedoucí k národnímu obrození	13
1.6 Průmyslová revoluce a národní obrození	14
1.7 Politika v 19. století.....	14
1.8 České země s německou kulturou?	16
1.9 Zhoršování česko-německých vztahů	16
1.10 Jazykový zákon	18
1.11 Mnichovská dohoda	19
1.12 Protektorát Čechy a Morava.....	20
1.13 Začátek konce	20
1.14 Pražské povstání.....	21
1.15 Benešovy dekrety	22
1.16 Počet Němců na našem území po 2. světové válce	25
2 Co znamená Egerland	26
2.1 Vymezení pojmu Chebsko	26
2.2 Ke vzniku města Chebu	29
2.3 Egerland jako kulturní směs.....	30
2.4 Německé spolky v Egerlandu.....	31
2.5 Egerlandština – zapomenutý jazyk.....	32
3 Praktická analýza	34
3.1 Metodologie sběru dat.....	34
3.2 mundArt, deutsche Dialekte in Tschechien (Německé dialekty v Čechách)	35
3.2.1 Elfriede Šulková (příběh č. 1)	35
3.2.2 Richard Šulko (příběh č. 2)	37
3.2.3 Eduard Kraus (příběh č. 3).....	38
3.2.4 Gerhard Krakl (příběh č. 4).....	39
3.2.5 František Severa (příběh č. 5)	40
3.3 Paměť národa a pamětníci.....	41
3.3.1 Oskar Dub (příběh č. 6).....	42
3.3.2 Rudolf Hannawald (příběh č. 7).....	44

3.3.3	Margareta Kulišanová (příběh č. 8).....	46
3.3.4	Elfrieda Lehnertová (příběh č. 9).....	49
3.3.5	Edeltraud Pichl Rojíková (příběh č. 10).....	52
3.3.6	Anna Rajserová (příběh č. 11).....	54
3.3.7	Marianne Šafaříková (příběh č. 12).....	55
3.3.8	Aloisie Šmolcnopová (příběh č. 13).....	56
3.3.9	Jarmila Volfová (příběh č. 14).....	57
3.4	Výsledky výzkumu.....	60
Závěr		63
Soupis použité literatury a elektronických zdrojů		65
Seznam Obrázků		70

Úvod

Pohraniční oblast v západních Čechách kdysi bývala územím, ve kterém se mluvilo převážně německy. Tato oblast se česky nazývala Chebsko a německy Egerland. V historii prošla několika proměnami, ať už geografickými, politickými nebo sociologickými, než získala podobu, kterou známe z období 2. světové války. Až do jejího konce byla totiž tato krajina osídlena převážně německým obyvatelstvem. Po válce se však situace zcela změnila a většina těchto Egerlandců byla nucena své domovy opustit. Někteří však z různých důvodů mohli nebo museli zůstat. Často se potýkali nejen s novými obyvateli, Čechy, kteří sem přišli nahradit předchozí německé obyvatele, ale i s některými původními českými sousedy. Museli se přizpůsobovat novým poměrům, což ne vždy bylo jednoduché.

Tato práce si klade za cíl zmapovat nebo alespoň přiblížit životní příběhy některých Egerlandců, kteří zde zůstali. Na základě výpovědí zrcadlících jejich dobu, celkové poměry a vztahy mezi novými a původními obyvateli se pokusím ukázat, jak se neodsunutí Egerlandci v těchto dobách cítili, jak vnímali své nové i staré české sousedy a jak jimi byli vnímáni oni sami.

Práce je rozčleněna do tří hlavních kapitol, které obsahují několik dílčích podkapitol.

První kapitola je zaměřená na společnou historii českého a německého národa od dob kolonizace v 11. století až do období odsunutí německého obyvatelstva z Československa. Věnuje se tedy převážně informacím, které jsou důležité pro snazší pochopení celé problematiky odsunu německého obyvatelstva a integrace neodsunutých egerlandských Němců.

Druhá kapitola vymezuje pojem Chebsko/Egerland a popisuje, jak se celá oblast od jejího vzniku proměňovala a na jakém území se rozkládala. Je zde také představena samotná kultura Egerlandu, kterou nejsou myšleny pouze hmotné věci jako architektura, nábytek nebo kroje, nýbrž také mentalita lidí, kteří jsou její součástí, způsob jejich života a rovněž umělecká zobrazení jejich života jako obrazy, povídky nebo básně tvořené jimi samotnými. Nedílnou součástí Egerlandu je též jazyk, německý dialekt, který má mnoho různých variant a je pro tuto oblast specifický.

Nebýt několika jednotlivců a spolků, které se starají o to, aby tato kultura nebyla zapomenuta, nebo sdružují ty, kteří kdysi bývali její součástí a sami ji aktivně či pasivně reprezentují, nezbylo by budoucím generacím nic než zapomenuté záznamy v archivech,

exponáty v muzeích, ukázky lidového umění či mnoho tematických publikací, které na tuto kulturu pouze odkazují.

Závěrečná třetí kapitola zahrnuje metodologii sběru dat, kde je vysvětleno, jakým způsobem jsem pamětníky vyhledával, jsou zde popsána kritéria, podle nichž jsem je vybíral, a také to, jak jsem jejich příběhy zpracovával. Dále jsou zde zpracovaná vyprávění neodsunutých egerlandských Němců, která jsou ze dvou hlavních zdrojů. V závěru této kapitoly jsou předloženy také konkrétní výsledky výzkumu, vyplývající z příběhů pamětníků.

Z praktické části vyplývá také fakt, který dokazuje přítomnost egerlandštiny na tomto území. Jak jsem již uváděl, stále zde totiž žije několik těchto původních obyvatel, kteří si svůj rodný jazyk pamatují a dovedou jím hovořit, ačkoliv se již přizpůsobili a naučili se také česky.

Seznam použitých zkratk

apod. – a podobně

atd. – a tak dále

ČSSR – Československá socialistická republika

KSČ – Komunistická strana Československa

MNV – Místní národní výbor

např. – například

NSDAP – Nationalsozialistische deutsche Arbeiterpartei (Národně socialistická německá dělnická strana)

SNB – Sbor národní bezpečnosti

tzn. – to znamená

1 Společné soužití Čechů a Němců na území Egerlandu

1.1 Období kolonizace a převládající německý vliv

Kořeny společné historie Čechů a Němců sahají až do 11. století, období středověké kolonizace a germanizace obyvatelstva v příhraničních oblastech českých zemí s Německou říší. Do českých zemí přicházeli němečtí kolonisté, noví osadníci, kteří měli osídlit dosud neosídlené oblasti. Byly budovány tzv. ministeriální hrady, které byly zároveň středisky kolonizovaného území a měly sloužit k jeho ochraně proti vnějším vlivům.¹ Jednalo se převážně o pohraniční oblasti, ze kterých postupně vznikly Sudety.

V 11. století žilo v českých zemích příliš málo obyvatel na to, aby využili všechnu půdu, kterou českému lidu jejich země nabízela.² Novým zájmem se tak stala snaha o získání dalších sil, které by mohly obdělávat volnou půdu a svými znalostmi řemesel přispět k rozvoji hospodářství.³ Z tohoto hospodářského růstu a z přibývajících obyvatelstva měla prospěch hlavně vyšší šlechta, neboť se jí tím také navýšily příjmy. Němci přišli na venkov i do měst, která byla v té době hojně zakládána. Často se stalo, že Němci ovládli celá města, takže Češi zde neměli téměř žádnou šanci něco podnikat nebo se zde uchytit. Tato expanze si našla mnoho odpůrců, mezi něž patřili hlavně méně majetní šlechtici.⁴

Obchod mezi Čechy a Němci však fungoval i dříve. Zatímco z českých zemí se na sever po Labi vyváželo různorodé zboží pocházející z místních zdrojů, z oblasti severního Německa k nám byla dovážena například sůl a jiné produkty, které zde nebylo možné získat jinak, než koupí od obchodníků. Také ze západu, tedy z Bavor, Durynska nebo Franků, k nám proudily davy kupců, kteří nabízeli širokou škálu všemožných komodit.⁵

Vliv německé kolonizace je patrný také koncem 13. století, kdy se začínají objevovat namísto do té doby latinsky psaných listin a zápisů písemnosti německé. V době vlády Karla IV. se však začaly využívat oba jazyky a koncem 14. a počátkem 15. století za vlády Václava IV. se již listiny opět začínaly psát převážně česky.

¹ BRAUN, H. *Das Egerland, das Stiftland und die Sechs Ämter*. Schriftenreihe des Volksbildungswerkes der Stadt Marktredwitz. Heft 10. 3. Auflage. Wunsiedel 1980, s. 8.

² ŽEMLIČKA J. *Počátky Čech královských: 1198-1253: proměna státu a společnosti*. 2002. s. 12.

³ KLÁPŠTĚ J. *Proměna českých zemí ve středověku*. 2005. s. 175

⁴ KAPRAS J. *Češi a Němci v českém státě: Přehled historický*. [mezi 1918 a 1930]. s. 3.

⁵ TADRA F. *Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských*. 1897. s. 43-44.

1.2 Strídání českého a německého vlivu

S příchodem husitských válek nastalo období velkých změn, v němž se německá města v Čechách stala opět českými. Výjimku tvořilo několik významnějších měst jako Olomouc nebo Brno, která touto změnou neprošla a stala se německými jazykovými ostrovy v Čechách. Čeština se vrátila také do písemností, dokumentů a stala se opět úředním jazykem. Plně česká oblast se rozšiřuje skoro až ke svým nynějším hranicím.⁶

Němci a německá řeč k nám začala znovu přicházet v 16. století za vlády Habsburků, kdy se němčina vrátila jako úřední jazyk zpět na panovnický dvůr. Významný rozmach obchodu a řemeslnictví lákal do českých měst a na husity zpusťšený venkov další německé osídlenec. České obyvatelstvo nebylo s tímto vývojem událostí vůbec spokojeno a vystupovalo proti nim. Nebylo to však nic platné.⁷

1.3 Třicetiletá válka a násilná rekatolizace

V roce 1618 začala Třicetiletá válka defenestrací katolických hrabat Slavaty a Martinice spolu s jejich sekretářem. Přestože většina obyvatel v českých zemích byla protestantská, katolíci byli úzce spjati s Habsburky, a tudíž byl konflikt nevyhnutelný. Protestanti totiž usilovali o osamostatnění českých zemí, které se měly stát jakýmsi svazkem zemí nebo republik mající vlastní zákonodárnou moc, samosprávu a vojsko, přičemž by je měl spojovat pouze volený český panovník dozorovaný stavovskými pány. Současně měla existovat také náboženská svoboda. To se však nepodařilo českým protestantským stavům prosadit a v roce 1620 byli poraženi v bitvě na Bílé hoře.⁸

Právě třicetiletá válka spolu s rekatolizací, která přišla záhy, se značně podílela na ztrátě české identity, neboť mnoho lidí zahynulo v bojích a mnoho jich bylo vyhnáno z náboženských důvodů. Ti, kteří zůstali, se museli přizpůsobit. Tím se na několik století český národ stáhnul do ústraní a Němci měli opět volné pole působnosti. Nastává doba temna nejen pro českou řeč.

1.4 Úpadek jazyka českého

17. a 18. století, doba úpadku češtiny, postihla český národ a češství samotné tak významně, že v dobových písemnostech se o Čechách psalo jako o německé provincii, ve které se mluví jen německy.⁹

⁶ KAPRAS J. *Češi a Němci v českém státě: Přehled historický*. [mezi 1918 a 1930]. s. 5.

⁷ Tamtéž s. 6.

⁸ GIEGOLD H. *Češi a Němci – Historie sousedských vztahů*. [mezi 1993 a 2002]. s. 25.

⁹ DENIS E. a J.VANČURA. *Konec samostatnosti české*. 1893. s. [III].

V 17. století byla němčina zrovnoprávněna s češtinou. V úřední oblasti začala němčina postupně převládat. Čeština byla vytlačována ve snaze prosadit němčinu jako jednotný jazyk na území ovládaném habsburskou monarchií.¹⁰ V 18. století pak bylo docíleno konečné německé transformace, kdy se němčina stala jazykem úředním, soudním a vrchnostenským.¹¹

Úpadek češtiny a češtví kritizoval Bohuslav Balbín (*1621–†1688) ve své práci, kterou sám nazval: *O šťastném někdy, nyní však přežalostném stavu království Českého, zvláště pak o vážnosti jazyka českého čili slovanského v Čechách, též o záhubných úmyslech na jeho vyhlazení a jiných věcech k tomu příslušejících rozprava krátká, ale pravdivá*. Dílo samotné však bylo vydáno až téměř sto let po jeho smrti, počátkem roku 1775 s názvem *Bohuslai Balbini Dissertatio apologetica pro lingua Slavonica*. Balbín se v něm zamýšlel nad rozkladem češtiny jako slovanského jazyka a snažil se ho prostřednictvím tohoto spisu bránit. Mimo obrany jazyka se v díle také zaměřuje obecně na úpadek českých zemí v době pobělohorské. Jako jeden z důvodů, které stojí za vytrácením a potlačováním češtiny, je podle Balbína skutečnost, že se nově přistěhovalí ale i starousedlí Němci nesnažili mluvit česky a celkově se přizpůsobit zemi, ve které v té době žili. Češi tak byli nuceni se ve své vlastní zemi učit cizímu jazyku národa, který je pomalu pohlcoval. Balbín kritizoval též české katolické šlechtice, jejichž povaha se podle něj po Bílé hoře velmi změnila, protože se více adaptovali na tehdejší naprosto všemi oblastmi prostupující německou kulturu a přestávali si tak vážit té své, stejně jako rodného jazyka.

Podobně jako v případě české šlechty tomu bylo i v církvi.¹² Ukazuje se, že jazyk, kterým mluvila vyšší šlechta i panovník, udával tehdy směr vývoje událostí v zemi.

1.5 Osvícenství – první kroky vedoucí k národnímu obrození

Nové světlo naděje vysvitlo v druhé polovině 18. století, kdy se začala společnost pomalu znovu proměňovat. Stále více poddaného lidu se aktivně bouřilo proti feudalismu a nevolnictví. Kvůli tomuto odporu byla Marie Terezie, jež v té době vládla, nucena přistoupit k reformám, které se měly týkat celé společnosti a všech oblastí života.

Čím dál tím více byli slyšet vlastenci, kteří bojovali za obnovu češtví.¹³ To vše pomalu ale jistě směřovalo k obrodě jazyka i národa českého. Dokladem toho jsou

¹⁰ KAPRAS J. *Češi a Němci v českém státě: Přehled historický*. [mezi 1918 a 1930]. s. 7.

¹¹ KOČÍ J. *Naše národní obrození*. 1960. s. 30.

¹² KOČÍ J. *České národní obrození*. 1978. s. 12.

¹³ KOČÍ J. *Naše národní obrození*. 1960. s. 41-42.

historiografické práce tvořené českými historiky, kteří sepisovali dějiny českých zemí ve středověku a psali i o tehdejších panovnících, čímž probudili nepatrný zájem české šlechty. Práce byly ale psány v němčině, jinak by tomu totiž nikdo z těchto pánů nerozuměl.

Podpora snahy obrodit českou řeč ze strany šlechty byla velmi malá, nikdo z nich totiž nevěřil tomu, že by se čeština mohla stát opět jazykem národním. Je také jasné, že nikdo z těchto pánů nechtěl příliš podporovat obnovu českého národa, protože toto hnutí vystupovalo proti feudalismu. Bylo tedy nutné probudit prostý lid, který se musel semknout v jednotný hlas volající po probuzení vlastního národa. Velká podpora přicházela z venkova, neboť právě venkované češtinu stále využívali a měli hluboko v sobě stále zakořeněno vlastenectví.¹⁴

1.6 Průmyslová revoluce a národní obrození

V první polovině 19. století k nám dorazila průmyslová revoluce. Manufaktury byly nahrazeny továrnami, v nichž se začalo vyrábět ve velkém měřítku a pomocí strojů poháněných parními motory. Feudalismus pozvolna nahrazoval kapitalismus.

Velmi důležitý pro české vlastence pak byl rok 1848, kdy proběhla revoluce, která znamenala vítězství pro národní obrozenecké buditele, jejichž snaha o prosazení češtiny jako jazyka, jímž mluví a píšou vzdělaní lidé, a současně o probuzení národní identity Čechů, dosáhla svého zdárného konce.

Proces národního obrození probíhal již od druhé poloviny 18. století. Na obrodě jazyka se v průběhu 18. a 19. století podílela zejména česká inteligence, ke které patřili vědci, učitelé, umělci apod.¹⁵ Jmenovitě to byli významní lidé jako František Palacký, Josef Kajetán Tyl, Karel Hynek Mácha, František Ladislav Čelakovský, Josef Dobrovský, Josef Jungmann, Božena Němcová, Karel Jaromír Erben a mnoho dalších. Tito se nejvíce zasloužili o průnik českého jazyka nejen do literatury, ale také do divadel a všeobecně do širšího povědomí lidu.

1.7 Politika v 19. století

V průběhu 19. století se rovněž formovala česká politika. Čeští politici, kteří tvořili českou Národní stranu, se několikrát pokusili prosadit své cíle v zemských sněmech, ale nebyli příliš úspěšní. Němci i nadále v politice dominovali.

¹⁴ Tamtéž s. 67.

¹⁵ KOČÍ J. *České národní obrození*. 1978. s. 390.

Kvůli rozdílnému smýšlení se Česká národní strana rozštěpila. Tím vznikly dva proudy, mladočeši a staročeši. Koncem 70. let 19. století se však podařilo těmto českým poslancům společně vstoupit do říšské rady. Po tomto úspěchu započal běh na dlouhou trať formou tzv. drobečkové politiky, kdy se prosazováním menších cílů a podporou vládní politiky snažili dosáhnout vyššího cíle, tedy vlastního státu národa českého.¹⁶ Jeden z dílčích cílů, kterého dosáhli bylo například rozdělení Karlo-Ferdinandovy univerzity na českou a německou část v roce 1882.

Na začátku 90. let 19. století zahájili staročeši jednání s německými liberály o národnostním smíru. Hlavním smyslem těchto jednání byla především uspořádání české veřejné správy z hlediska národního. To by znamenalo rozdělení území na české a německé. Nevýhodou pro Čechy však mělo být, že Němci na českém území měli mít více práv než Češi na německém území. To se následně setkalo s velkou vlnou kritiky z řad nejen staročechů, ale i mladočechů a stejně tak českého obyvatelstva, vlivem čehož se staročeši rozpadli na úzký kruh věrných. To pomohlo mladočechům dostat se do popředí politiky.¹⁷

Dalším z menších cílů byla úprava jazykových záležitostí. Částečně se podařilo jisté změny prosadit. Dokladem toho jsou jazyková nařízení, vydaná ministerstvem vnitra společně s ministerstvem spravedlnosti v roce 1880, která zvlášť pro Čechy a Moravu upravovala užívání jazyka v úřadech, spadajících do působnosti obou zmíněných ministerstev. Nově bylo možné při podání nebo řízení užít jako vnější úřední jazyk vedle němčiny také češtinu, přičemž měl být pro komunikaci využit jazyk té strany, která podání učinila. Slezsko však v tomto nařízení nebylo zahrnuto, stejně jako vnitřní úřední jazyk, sloužící pro komunikaci uvnitř úřadů, kterým tak i nadále zůstala němčina.¹⁸ V roce 1882 se i Slezsko dočkalo podobného nařízení. Poté proběhlo ještě několik dalších pokusů o prosazení češtiny v úřadech, všechny ale byly marné.¹⁹

Volby do říšské rady konající se na jaře roku 1897 způsobily velký rozruch mezi politiky, neboť otrásly doposud silnou německou základnou a výrazně ji oslabily. Změnil se tak zcela poměr sil v parlamentu, v důsledku čehož vzniklo více než 20 různých politických uskupení.²⁰

¹⁶ BĚLINA P. *Dějiny země Koruny české, II: Od nástupu osvícenství po naši dobu*. 2003. sv. II. s. 98-99.

¹⁷ Tamtéž s. 116-117.

¹⁸ URBAN O. *Česká společnost 1848-1918*. 1982. s. 355.

¹⁹ KAPRAS J. *Češi a Němci v českém státě: Přehled historický*. [mezi 1918 a 1930]. s. 10.

²⁰ URBAN O. *Česká společnost 1848-1918*. 1982. s. 458.

Jak se ukazuje, nejrůznější názorové rozepře a boj o moc, nebo přinejmenším alespoň o stejná práva, doprovází v podstatě celou společnou cestu Němců a Čechů. Největším příkladem toho může být právě politika, ve které se promítají všechny neshody, které souvisejí s naším společným soužitím a tím, kdo má zrovna nadřazenější postavení. Nutno však také podotknout s přihlédnutím k současné situaci v politice ať už domácí, či zahraniční, nebo dokonce na mezinárodní úrovni (Evropská unie a Brexit, uprchlická krize apod.), že různé názorové rozkoly jsou vlastně běžnou součástí politiky, bez ohledu na to, v jaké je to době. Patrnější jsou však v době různých krizí.

1.8 České země s německou kulturou?

Před Velkou válkou žilo na území českých zemí celkem zhruba 10 milionů obyvatel, což je téměř tolik, co má Česká republika dnes. Asi 3 miliony z celkového počtu tvořili právě Němci, nejpočetnější národnostní menšina v českých zemích.²¹ Necelá jedna třetina, s velkou 4% koncentrací v Praze, přičemž se jednalo převážně o německé židy, stačila k tomu, aby byla vytvořena iluze, že je Praha německým městem v zemi, kde převládá německá kultura. Toto tvrzení vzešlo z úst Františka Josefa I., který Prahu roku 1901 navštívil a tuto iluzi vytvořil.²²

Dnes však již víme, že Praha je svým způsobem stát ve státě a vymyká se způsobem života i dalšími několika aspekty zbytku republiky. Dokladem toho je třeba chování voličů. Volební výsledky v Praze jsou často zcela odlišné než ve zbývajících krajích. Proto lze předpokládat, že ani tehdy tomu nebylo výrazně jinak.

1.9 Zhoršování česko-německých vztahů

Přetrvávající jazykové rozkoly mezi Čechy a Němci v předválečném období dále výrazně prohlubovaly propast, která mezi těmito dvěma etniky na našem území vznikala od druhé poloviny 19. století.

Velká válka česko-německé vztahy nijak nezlepšila, ba právě naopak. Způsobilo to několik skutečností, na které měli Češi a Němci zcela odlišný názor. Jednou z takových skutečností tak byla například rozpínavost Rakouska-Uherska na Balkáně, se kterou čeští obyvatelé na rozdíl od Němců nesouhlasili, neboť pro ně byli Srbové slovanští bratři, a proto k nim cítili určitou náklonnost.

²¹ MACHAČOVÁ J. a J. MATĚJČEK. *Sociální pozice národnostních menšin v českých zemích 1918-1938*. 1999. s. 257.

²² FILIP V. a V. SCHILDBERGER. *1. světová válka=: 1. Weltkrieg : 1914-1918*. 2014. s. 23.

S vyhlášením války Srbsku se českými zeměmi prohnala vlna masových vystoupení, především Němců, kteří vyjadřovali souhlas s válkou. Tato vystoupení se často nesla v nacionalistickém duchu, neboť němečtí účastníci zpívali nacionalistické písně a provolávali slávu německému císaři Vilémovi II. Účastnilo se také několik Čechů, kteří však projevovali pouze loajalitu vůči císaři Rakousko-Uherskému.

Dalším faktorem ovlivňujícím vztahy Čechů s Němci bylo vyhlášení války Rusku, protože Češi tohoto východního giganta příliš neznali a spatřovali v něm idealizovaného ochránce malých slovanských národů. Viděli tuto akci jako něco, co se děje proti jejich vlastním národním zájmům. Když pak byli nuceni bojovat na východní frontě, museli vynakládat značné úsilí, aby zapřeli sami sebe, zatímco Němci bojovali ze svého vlastního přesvědčení.²³

Oproti tomu na jihozápadní frontě bojovali Češi bez sebezapření, neboť stáli proti Italům, proti nimž v posledním téměř třičtvrté století bojovali hned třikrát a také s nimi neměli nic společného. Právě zde, na jihozápadním bojišti bojovali proti Itálii čeští vojáci velmi spolehlivě a takřka do posledního dechu. Nelze se však striktně upínat na tento popis. Činitelů, které mohly ovlivňovat chování českých vojáků na straně Rakouska-Uherska jako konglomerátu mnoha národů, bylo nejspíš mnoho, proto není možné jednoznačně popsat model jejich chování, především kvůli rozdílnému počínání na východní a jihozápadní frontě.²⁴ Ne všichni Češi bojovali v Rakousko-Uherské uniformě, mnozí také bojovali na straně spojenců nebo zakládali domácí odboje.

Konec Velké války znamenal definitivní zánik Rakouska-Uherska. Zde se však potvrzuje úsloví „každý konec je novým začátkem“ a tím novým začátkem byl pro Čechy vznik samostatné Československé republiky. Ani toto však rozpor Němců a Čechů neukončilo. Němci se necítili být Čechoslováky a toužili po připojení k Německu. Dávali to také velmi razantně najevo. Vztahy mezi Čechoslováky a sudetskými Němci se i v době první republiky stále více zhoršovaly.

Například právě na Chebsku tamní obyvatelé vyhlásili samostatnost dříve, než vůbec vzniklo samostatné Československo. Chebsko mělo vyhlásit nezávislost vůči českým zemím a mělo se připojit ke spolenectví několika oblastí s názvem Deutschböhmen vzniklých po 1. světové válce jako součást nového Rakouska. Chebané se striktně vymezovali vůči Československu a odmítali se jakožto hrdí Němci podvolit

²³ MAJEWSKY P. M. *Sudetští Němci 1848-1948: dějiny jednoho nacionalismu*. 2014. s. 135.

²⁴ ŠEDIVÝ I. *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*. 2001. s. 146-150.

nadvládě nad svým územím. Netrvalo to však příliš dlouho, a nakonec se Egerland, stejně jako ostatní sudetské oblasti, stal součástí nového Československého státu, navzdory svobodné vůli místního německého obyvatelstva.

Ne všichni sudetští Němci však byli proti připojení k Československu. Zejména ti, kteří se pohybovali v hospodářských sférách, hlavně v průmyslovém odvětví, naopak chtěli, aby se Sudety staly součástí tohoto nového státu Čechů a Slováků, protože zde měli výrazně lepší šanci konkurovat na trhu, neboť oproti Německu nebyla tato konkurence příliš veliká. Dalším důvodem byla také vysoká inflace v Rakousku a Německu, což pro ně bylo nevýhodné.²⁵

1.10 Jazykový zákon

Období 1. Republiky bylo časem, kdy žezlo své země drželi v rukou hlavně Češi a Němci zde žili pouze jako menšina, která byla ve značné nevýhodě, což bylo ještě umocňováno způsobem, jakým se Češi k Němcům v té době chovali, a to nejen mezi obyvatelstvem ale především na politické úrovni a také ve státní správě.

V první řadě se jednalo o jazykový zákon, který byl odsouhlasen bez vědomí a bez účasti národnostních menšin na území Československého státu. Tento zákon upřednostňoval češtinu před jazyky zbývajících menšin a ta se nyní musela užívat ve státních úřadech, což pro německé úředníky znamenalo prakticky konec kariéry v této oblasti.

Další projektilem mířícím do řad národnostních menšin, zejména nejpočetnější německé, byla pozemková reforma. Většina půdy patřící Němcům byla vyvlastněna a rozdělena mezi obyvatele československé národnosti.

Dále pak proběhlo mnoho změn ve prospěch Čechoslováků v oblastech obchodu, průmyslu nebo školství. Všechna tato nová uspořádání měla za cíl získat vše pod Československou kontrolu. Proběhla také centralizace samosprávy výhradně v celostátním zájmu.²⁶

Diskriminace Němců a nedostatek porozumění nakonec gradoval až k události, která se odehrála ještě před vypuknutím druhé světové války, a sice k odtrhnutí sudetské oblasti od zbytku Československa a její připojení k Třetí říši za souhlasu západních velmocí Anglie a Francie.

²⁵ MALÝ L. *Soužití Čechů s Němci*. 2014. s.20.

²⁶ Tamtéž s.26-29.

1.11 Mnichovská dohoda

Roku 1938 v Mnichově podepsali představitelé čtyř velmocí (Anglie, Francie, Německo a Itálie) dohodu o postoupení československého pohraničí, tedy Sudet, hitlerovskému Německu. Tuto dohodu se ministerští předsedové Anglie a Francie rozhodli podepsat v naději, že tím odvrátí hrozbu války a zajistí tak v Evropě mír, zatímco Hitler měl ve skutečnosti úmysl zcela opačný. Měl v úmyslu Československo oslabit a válčit s ním.

Počátkem jeho plánu oslabení Československa byly požadavky, které vůči Československu vnesl na schůzce s britským ministerským předsedou Nevillem Chamberlainem o sedm dní dříve, tedy 22. září 1938, v Godesbergu. Chamberlain je pak předložil Československé vládě, která však důsledně odmítla, neboť to bylo z Hitlerovy strany jasné ultimátum, jež znemožňovalo Československu efektivní a včasnou obranu země, připravovalo ho o záruky národní existence a představovalo zánik národní a hospodářské nezávislosti malého státu v srdci Evropy.

Na základě tohoto neúspěšného jednání byly Anglie a Francie nuceny souhlasit s československou mobilizací a také musely učinit jistá vlastní vojenská opatření. Hitler se však rozhodl, že svého cíle dosáhne, a tak se 29. září 1938 v Mnichově sešel s britským premiérem Nevillem Chamberlainem, s francouzským premiérem Édouardem Daladierem a s italským fašistickým vůdcem Benitem Mussolinim, který oficiálně předložil návrh dohody, jenž byl však připraven již o několik dní dříve říšským maršálem Hermannem Göringem, Konstantinem von Neurathem a státním tajemníkem Ernstem von Weizsäckerem v Berlíně.

Přestože se dohoda týkala právě území Československa, proběhla konference bez účasti československých delegátů. Dva diplomaté sice do Mnichova přiletěli, čekali však po celou dobu jednání v hotelu Regina, hlídání Gestapem, a o průběhu jednání dostávali jen útržkovité informace. Nakonec byli českoslovenští vyslanci 30. října seznámeni s výsledkem konference a spolu s Frankem Ashton-Gwatkinem odletěli ráno téhož dne do Prahy. Po oznámení verdiktu československé vládě byli na Pražský hrad sezváni představitelé politických stran a vysoce postavení velitelé, se kterými se pak prezident Beneš radil o dalším postupu. Nakonec se podvolili.²⁷

²⁷ ČORNEJ P. a kol. *Kdy, kde, proč a jak se to stalo v českých dějinách – Sto událostí, které dramaticky změnily naši historii*. 2001. s. 372-374.X

1.12 Protektorát Čechy a Morava

Po událostech v Mnichově počátkem roku 1939 začal vývoj událostí nabírat rychlý spád. Nejprve byl 14. března 1939 vyhlášen samostatný Slovenský štát pod vedením Jozefa Tisa.

15. března, po dlouhém vysilujícím jednání mezi Hitlerem a tehdejším prezidentem Emilem Háchou, byly české země obsazeny nacistickou armádou. 16. března byl vydán výnos o zřízení protektorátu Čechy a Morava. Nevzniknul tak nový stát, zbývající české země se jen staly součástí Třetí říše. Přesto měl protektorát právo na vlastní samosprávu, kterou formálně vykonával prezident Hácha spolu s protektorátní vládou, v jejímž čele stál předseda. Skutečnou moc nad protektorátem měl ale říšský protektor, kterým se jako první stal Konstantin von Neurath, později se jím stal Reinhard Heydrich. Nejdříve měl podle onoho výnosu vykonávat pouze dozor, později Hitler vybavil říšského protektora velmi rozsáhlými pravomocemi, které mu umožňovaly řídit moc výkonnou, zákonodárnou, soudní i reprezentativní.²⁸

V Egerlandu a celkově v Sudetech žilo během 2. světové války jen málo Čechů. Stala se z nich národnostní menšina. Ti, kteří zůstali, byli nyní občany tzv. II. kategorie, jakousi spodní diskriminovanou vrstvou bez nejmenší ochrany, zbavenou jakýchkoli národnostních a politických práv. Opět zde došlo k potlačování všeho českého a k upozadění češtiny ve všech oblastech veřejného života. Úředním jazykem byla opět němčina a všechny nápisy byly psány také německy. Na veřejnosti se nesmělo mluvit nahlas česky.²⁹ Zkrátka, v Československu na nějaký čas získala převahu německá strana, která trvala až do roku 1945, konce 2. světové války.

1.13 Začátek konce

Konec dubna a začátek května 1945 je období osvobozování Československa americkou a sovětskou armádou. Představitelé protektorátního a sudetského nacistického vedení plánovali v těchto časech zahájení řízené evakuace německého civilního obyvatelstva před blížícími se osvoboditelskými vojsky. Kvůli absenci bezprostředních bojových akcí na jimi spravovaném území ale velmi dlouho váhali, protože to nebylo nutné. Nacisté

²⁸ ÚSTAV PRO STUDIUM TOTALITNÍCH REŽIMŮ. *Tři osudové březnové dny: 14.-16. březen 1939* [online]. [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/doba-nesvobody-1938-1945/tri-osudove-breznovy-dny-14-16-brezen-1939/>

²⁹ ZELENÝ K. *Vzpomínky, II: Vyhánění a život Čechů v pohraničí 1938-1945: příloha sborníku Historie okupovaného pohraničí 1938-1945, ročník 1999*. 1999. s. 8-9.

se chystali využít území tehdejšího protektorátu ke zřízení obranné linie a také jako pojistku, která jim měla pomoci k odvrácení totální porážky.

Mnoho Němců, přičemž zde hovoříme převážně o civilním obyvatelstvu, začalo již začátkem roku 1945 prchat před postupujícími sovětskými vojsky. Tito civilisté, stejně jako vojáci Wehrmachtu, měli z rudoarmějců strach, a proto utíkali ve snaze padnout raději do amerického „humánnějšího“ zajetí směrem na západ, odkud postupovala americká armáda. Měli také strach z masové pomsty, neboť cítili vinu za vše, co se událo nejen před zřízením protektorátu, ale hlavně během něj. Rovněž postrádali jistotu a naději. Najednou nevěděli, co s nimi bude. Nejspíš mnoho z nich tušilo, že přichází konec.

Je však nutné podotknout, že tyto migrační pohyby nebyly na našem území realizovány v takové míře jako například na východě či západě Pruska, v Braniborsku, Pomořanech nebo Slezsku. Mnoho Němců, přes všechny okolnosti, zůstávalo i nadále ve svých domovech, tehdy ještě na území protektorátu a Sudet.

S blížícími se osvoboditelskými vojsky začalo českému obyvatelstvu také docházet, že spolu s tím se blíží konec války, což by znamenalo vysvobození z područí říšského hegemonu. Nacházeli proto stále více odvahy vzepřít se okupantům, a tak na několika místech začátkem května 1945 došlo k sérii povstání proti německým utlačovatelům napříč protektorátem. Ke krvavým bojům docházelo také v oblastech, které byly připojeny k Říši, nacházelo se zde však stále značné množství českých vesnic. Na Moravě zase operovaly partyzánské oddíly.

Je potřeba zmínit, že všechny tyto akce s cílem vymanit se z nacistického diktátu nebyly nejprve nijak centrálně organizovány. Odbojové skupiny, které spolupracovaly s Londýnem byly těmito událostmi překvapeny, samy totiž takové organizované povstání celonárodního charakteru po nějakou dobu plánovaly, jen nečekaly, že čeští obyvatelé vezmou tuto iniciativu do vlastních rukou. Pokračovaly tak dále v podpoře těchto ozbrojených akcí.³⁰

1.14 Pražské povstání

V Praze 5. května 1945 naplno propuklo Pražské povstání řízené Českou národní radou. Do bojů proti okupačním silám v Praze se zapojily vedle Pražanů i uniformované složky (např. četníci, protektorátní policie, vládní vojsko, pracovníci pražských komunikací

³⁰ ARBURG A. von a T. STANĚK, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů*. 2010. s. 27.

atd.). Podařilo se jim dokonale překvapit představitele okupační správy, takže díky takto vzniklému chaosu se několik posádek německých vojáků vzdalo prakticky bez boje a vzbouřencům se povedlo ovládnout některé klíčové části Prahy. Hned druhý den se však z tohoto šoku němečtí vojáci vzpamatovali a zareagovali odvetnými útoky za pomoci dalších ozbrojených oddílů německé armády. Byl to velmi brutální a nekompromisní střet trvající až do 8. května 1945, kdy byly boje zastaveny. Poté měl být umožněn odchod německých vojenských jednotek spolu s civilisty směrem na západ do Německa.

V těchto dnech skutečně odešlo z Prahy více než 15 000 Němců. 9. května však do Prahy dorazila Rudá armáda a prakticky tento přesun přerušila. Odřízla zbytek Němců, kteří ještě nestačili odejít. Ti byli najednou uvězněni mezi Čechy, kteří vůči nim cítili velkou zášť. Navzdory pokynům řídicích center, která měla pobízet k rozvážnějšímu jednání a celkově ke klidnějšímu průběhu této bouřlivé situace, však nenávistná nálada mezi Čechy panovala i nadále.³¹

1.15 Benešovy dekrety

Velký vliv na osud Německých obyvatel v poválečném Československu měly bezpochyby dekrety prezidenta republiky, veřejnosti známější spíše pod nepřesným a zavádějícím názvem Benešovy dekrety.³² Byly to dokumenty, které měly sloužit k navrácení rozvráceného hospodářství Československa do stavu, v jakém se nacházelo před podepsáním Mnichovské dohody.

Podle Michala Kuklíka, docenta historie práva Karlovy univerzity, který pro Český rozhlas Radiožurnál tuto informaci uvedl, bylo možné díky těmto dokumentům zachovat určitou návaznost právě na období před podepsáním Mnichovské dohody.³³

Tyto právní normy byly vydávány nejprve v Londýně v době ústavní nouze během 2. světové války prezidentem republiky Edvardem Benešem za spolupráce exilové vlády. Po skončení války byly vydávány na území osvobozeného Československa první prozatímní vládou až do ustavení Národního shromáždění.³⁴

Dekrety připravované Benešem ještě v exilu v Londýně za podpory mezinárodně uznané prozatímní vlády, Státní rady a Správní rady se týkaly převážně exilového státního

³¹ Tamtéž s. 29.

³² DEJMEK J., NĚMEČEK J. a KUKLÍK J. *Kauza: tzv. Benešovy dekrety: historické kořeny a souvislosti: (tři české hlasy v diskusi)*. 1999. s. 39.

³³ JANÁČ, Marek. *Co jsou Benešovy dekrety?* In: Český rozhlas radiožurnál [online]. 16. 04. 2002 [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/co-jsou-benesovy-dekrety-6303419>

³⁴ BLAIVE M. a MINK G. *Benešovy dekrety: budoucnost Evropy a vyrovnání se s minulostí*. 2003. s. 55.

zřízení, jeho státního rozpočtu a fungování československých vojenských jednotek. Později také příprav obnovení právního řádu a státního zřízení poválečného Československa a změn v jeho politickém, ekonomickém a sociálním systému.³⁵

Prezident Beneš se sice zpočátku z velké části podílel na jejich tvorbě, postupně se však začal jeho podíl na přípravě těchto normativů zmenšovat. Na úkor postupné ztráty jeho vlivu na formulaci dekretů začal narůstat vliv politických stran, aparátu ministerstev a také vlády.³⁶

Protože v té době ještě nebyl ustaven nový parlament, byla prozatímní vláda jedinou představitelkou centrální moci s oprávněním vydávat zákonné normy a vedle dekretů prezidenta republiky mohla být legislativní moc na právním základě *ústavního dekretu č. 2 Úředního věstníku československého o prozatímním výkonu moci zákonodárné* vykonávána také prostřednictvím ústavních dekretů nebo nařízením vlády.³⁷

Celkem jich Edvard Beneš podepsal více jak 140. Později bylo vydávání těchto dekretů zastaveno, neboť mezitím vzniklo prozatímní Národní shromáždění, které převzalo legislativní moc.

Mezi nejdiskutovanější dekry související s tématem této práce patří: *Dekret prezidenta republiky č. 5 ze dne 19. května 1945 o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů, Dekret prezidenta republiky č.12 ze dne 21. června 1945 o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa, Dekret prezidenta republiky č.16 ze dne 19. června 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, Dekret prezidenta republiky č.28 ze dne 20.července 1945 o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci, Ústavní dekret prezidenta republiky č.33 ze dne 2. srpna 1945 o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské, Dekret prezidenta republiky č. 71 ze dne 19. září 1945 o pracovní povinnosti osob, které pozbyly*

³⁵ DEJMEK J., NĚMEČEK J. a KUKLÍK J. *Kauza: tzv. Benešovy dekry: historické kořeny a souvislosti: (tři české hlasy v diskusi)*. 1999. s. 41.

³⁶ Tamtéž s. 46.

³⁷ DEJMEK J., NĚMEČEK J. a KUKLÍK J. *Kauza: tzv. Benešovy dekry: historické kořeny a souvislosti: (tři české hlasy v diskusi)*. 1999. s. 40.

*československého státního občanství a Dekret prezidenta republiky č. 108 ze dne 25. října 1945 o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy.*³⁸

Dekretů prezidenta republiky bylo do ustavení Národního shromáždění na území osvobozeného Československa vydáno více než 140.³⁹ I přes veškerou snahu česko-německé komise historiků se však mnoho výkladů dějin soustředí jen na těchto několik výše zmíněných dekretů, týkajících se německé menšiny na území osvobozeného Československa. Tato skutečnost nadále prohlubuje nepochopení a umožňuje zcela neobjektivní přístup k výkladu vývoje poválečných událostí s tím spojených.

Tyto tzv. „Benešovy dekrety“ jsou v českém i německy mluvícím prostředí diskutovány stále se značnou kontroverzí. Ostatní dekrety, na kterých se prezident Beneš podílel, jsou velice často upozadřovány. Ty se mimo jiné týkají jak nového uspořádání státu, tak i společenské nebo hospodářské sféry.⁴⁰

Nutné je také zmínit fakt, že dekrety jako takové nebyly pouze počinem československých vrchních představitelů, ale podobné normy byly vydávány také exilovými vládami jiných zemí jako např. Polsko, Belgie, Norsko nebo Nizozemsko. Československo tedy nebylo jediné, které během války a po ní, činilo proti nepříteli státu opatření tohoto druhu. I v ostatních zemích tyto normy zahrnovaly například konfiskaci nepřátelského majetku na svém území.

Samotný odsun osob německé národnosti z Československa má mezinárodní právní základ v dokumentu, který byl odsouhlasen třemi velmocemi na postupimské konferenci v srpnu roku 1945. Měl tedy oporu v mezinárodním právu a nebyl předmětem žádného dekretu vydaného prezidentem Benešem. Článek XIII tohoto dokumentu nařizoval, že německé obyvatelstvo, nacházející se na území nejen Československa, ale i Polska nebo Maďarska, musí být přesídleno do Německa a musí to být provedeno spořádaně a humánně, což však často nebylo dodržováno. Způsob, jakým budou odsuny prováděny byl zcela v kompetenci vlád jednotlivých států, kterých se toto týkalo.⁴¹

³⁸ POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. *Dekrety prezidenta republiky Edvarda Beneše (Benešovy dekrety)* [online]. [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/dek/>

³⁹ BLAIVE M. a MINK G. Benešovy dekrety: budoucnost Evropy a vyrovnání se s minulostí. 2003. s. 55.

⁴⁰ Tamtéž s. 56.

⁴¹ VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. Historie minulých vlád: *Dekrety prezidenta republiky z hlediska současnosti* [online]. ©2009-2022 [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/clenovevlady/historie-minulych-vlad/dekrety-prezidenta-republiky-z-hlediskasoucasnosti-2039/>

1.16 Počet Němců na našem území po 2. světové válce

Údaje o počtu Němců na našem území z konce války a bezprostředně po ní nejsou jednoznačné a nelze tedy určit přesné číslo. Mohou za to události doprovázející závěrečnou etapu války, jež se odehrávaly na území Československa na jaře roku 1945.

Tomáš Staněk ve své publikaci *Odsun Němců z Československa 1945-1947* uvádí, že údaje o jejich množství jsou pouhé odhady a jsou zpětně rekonstruované, přičemž vycházejí převážně z propočtů, které zahrnují výši přirozeného přírůstku nebo migrační pohyby německého obyvatelstva.

Podle těchto údajů se v měsících březnu a dubnu 1945 vyskytovaly v české části Československa zhruba 4 miliony Němců. Později však byla provedena rekonstrukce jejich počtu na základě vydaných potravinových lístků. Ta podle Tomáše Staňka uvádí k začátku května 1945 počet asi 3 325 000 všech obyvatel v pohraničních oblastech Československa, přičemž z toho bylo přibližně 2 725 000 německých civilistů. Další statistické údaje o počtu vydaných potravinových lístků uvádějí, že ke konci června 1945 bylo vydáno celkem 2 716 239 těchto lístků příslušníkům německé národnosti.

Údaje o počtu sudetských Němců na našem území ke konci války byly dodatečně také shromažďovány v sousední Spolkové republice Německo. Vznikly proto práce, které se však rozcházejí ve výsledných počtech. Lze tedy pouze obecně říct, že se tato čísla pohybovala v rozmezí od 3 do 3,5 miliónu Němců.

Díky pozdějším speciálním šetřením se také objevuje informace, že celkový počet všech Němců pobývajících v Československu v závěru války byl přibližně 3,4 milióny, z čehož 3,3 milióny tvořili pravděpodobně Němci ze Sudet. Nejednoznačnost a nepřesnost těchto údajů navíc potvrzuje fakt, že neznáme přesný počet německých obyvatel, kteří trvale žili na území Československa, ale v době šetření se nacházeli mimo hranice státu. Jednalo se především o uprchlíky, válečné zajatce či vojáky, kteří se nestihli do té doby vrátit.⁴²

⁴² STANĚK T. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. 1991. s. 52-55.

2 Co znamená Egerland

2.1 Vymezení pojmu Chebsko

Pojem Chebsko nelze jednoznačně vymezit, neboť toto označení je v různých etapách naší historie proměnlivé, co se jeho území týče.

V současné době si pod pojmem Chebsko lze představit dobrovolný svazek obcí s názvem Mikroregion Chebsko. O jeho vzniku rozhodla zastupitelstva 11 členských obcí 22. října 2003. Důvodem byla vzájemná spolupráce při prosazování a uskutečňování komplexního územního, ekonomického a sociálního rozvoje spjatého s regionální politikou České republiky a Evropské unie. Jde o část okresu Cheb, který čítá na 40 obcí, přičemž tento mikroregion nyní tvoří zhruba 35 % jeho rozlohy.⁴³

Paralelně zde existuje také Euroregion Egrensis, přeshraniční region, který se rozkládá jak na českém, tak i na německém území v blízkosti hranic v okolí města Chebu. Jedná se též o sdružení obcí a měst českých i německých.⁴⁴

Bezesporu nejrozšířenější označení Chebsko však nese výše zmíněný okres Cheb. Přesto že okresy jako správní celky fungují dodnes, nemají již jednotlivá území žádný vlastní správní orgán, skrze který by byly spravovány, vše je nyní řízeno na krajské úrovni.

Tato práce se však bude zabývat Chebskem, které má historický charakter a v současnosti se již nejedná o fungující správní celek. Bude se zabírat pouze oblastí, která se tak kdysi nazývala. V průběhu dějin se měnil nejen její název, ale i její velikost. Je potřeba zdůraznit, že samotný pojem Chebsko nezahrnuje pouze určitou oblast, ale též kulturu s ní spojenou. Toto historické Chebsko se rozkládalo na území Německa i českých zemí.

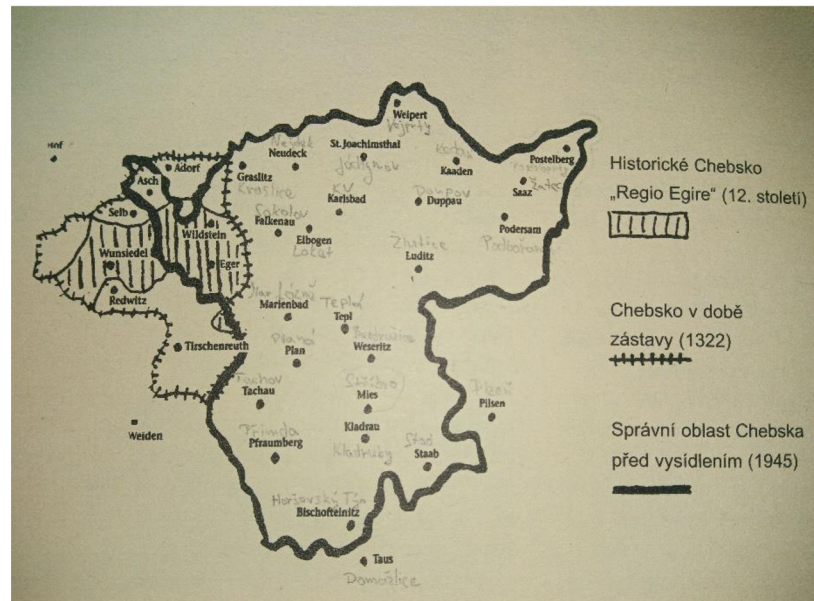
⁴³ INTERNET ARCHIVE WAYBACK MACHINE. *Mikroregion Chebsko: základní informace o mikroregionu* [online]. 08. 02. 2018 [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20180207234234/http://www.chebsko.net/zakladni-informace-o-mikroregionu/>

⁴⁴ EUREGIO EGRENSIS. *Životní prostor s budoucností a historií* [online]. [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: <https://euregio-egrensis.cz/cs>

Nalezneme dokonce několik mapek, které Egerland vyobrazují právě v různých etapách historického vývoje.

Jedno mají ale tyto různě prokřížené oblasti společné, a tím je město Cheb, které tvoří ve všech případech jakési centrum.

Někdy se také setkáváme s chybným označením Poohří. Je to vcelku pochopitelný omyl, neboť samotný německý název Eger totiž lze vedle českého

Obrázek 1: Jedna z mapek vyobrazujících Egerland ve všech třech etapách jeho vývoje (In: GIEGOLD, Heinrich. *Češi a Němci – Historie sousedských vztahů*. AEK, Arbeitskreis Egerländer Kulturschaffender e.V., mezi 1993 a 2002, s.16.)

Cheb také přeložit jako Ohře, což je řeka, která pramení na území Bavorska, v okrese Wunsiedel im Fichtelberg. U Pomezí nad Ohří překračuje hranice a pokračuje přes Cheb, Sokolov, Karlovy Vary, Klášterec nad Ohří, Louny až do Litoměřic, kde se vlévá do Labe. Právě oblast okolo řeky Ohře bychom spíše mohli nazývat Poohří. V němčině existuje dokonce výraz Egertal, který mnohem lépe vystihuje charakter označení Poohří, tedy povodí řeky Ohře, nebo chcete-li údolí řeky Ohře, a jeho přírodní prostředí. Název Egerland má vazbu spíše právě k městu Cheb a nesahá až k Litoměřicím jako Egertal.

Samotná oblast Egerlandu byla díky své poloze na západě Čech od počátku své existence centrem prolínání kultur. Zde se tak jako jinde v pohraničí také mísily kultury německá a česká a formovaly svou vlastní, společnou. První náznaky tohoto území, datovaného zhruba do 10. století, byla tzv. Mark Eger tedy Chebská marka, která byla součástí Severní marky spravované markrabaty z Vohburgu. Jejím úkolem byla převážně obrana východní hranice německé říše.⁴⁵

Další zmínku o tomto území bychom našli v listině z roku 1135, která potvrzuje, že markrabě Diepold III. Daroval klášteru Reichenbach několik vesnic v okolí německého města Tirschenreuth. V listině ale není zmínka o Mark Eger ale již

⁴⁵ *Deutsche Chroniken aus Böhmen*. Herausgegeben von Dr. L. Schlesinger. Im Auftrage des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen. Die Chroniken der Stadt Eger (dále jen Deutsche Chroniken). Band III. Bearbeitet von Heinrich Gradl. Text der Chronik Pankraz Engelharts. Prag 1884, s. 9.

o Regio Egire.⁴⁶ Tento celek se rozkládal zhruba od dnešního města Kynšperku nad Ohří na východě až po Himmelkron na západě, od současných českých hranic na jihu po německé město Bad Brambach na severu.

První vlády nad tímto územím se zhostil již zmiňovaný rod Diepoldovců, německých hrabat z Giengen (Baden-Württemberg), pánů z Vohburgu, jak se sami nazývali podle jejich stejnojmenného hradu na řece Dunaji.⁴⁷ Byl vybudován ministeriální hrad nad řekou Agarou, jak znělo její původní keltské označení, které se později přetvořilo do německého Eger (Ohře). Hrad měl být nejdůležitějším z obranných hradů, vybudovaných jako obranná linie na hranici římskoněmecké říše a českých zemí, sloužících především k obraně před nájezdy a vpády z východu.

Po smrti Diepolda III. z Vohburgu roku 1146 připadlo toto území do rukou Konráda III. jako propadlé říšské léno. Ten o rok později přijal pod svou ochranu také waldsassenský klášter a umožnil svobodnou volbu patrona.

Po sňatku s Adélou z Vohburgu, nejstarší dcerou Diepolda III., jež byla po smrti svého otce právoplatnou dědičkou Chebska, získal toto území roku 1149 Friedrich I. Štaufský, zvaný též Barbarossa (Rudovous). Chebsko se tím stalo samostatnou říšskou zemí.⁴⁸ Barbarossa nechal do té doby ministeriální hrad přestavět na štaufskou Falc, která se stala centrem celé oblasti.⁴⁹

Další proměna Chebského území je patrná na počátku 14. století. Když bojoval Ludvík Bavorský s Friedrichem Sličným z Rakous o císařský trůn, pomohl Jan Lucemburský, český král, Ludvíkovi Bavorskému a ten mu jako protislužbu roku 1322 zastavil Historické Chebsko, jehož území se následně mírně rozrostlo, zejména tedy na sever až k Adorfu a na jih zhruba mezi Tirschenreuth a Weiden. Západní hranice se posunula téměř k Münchbergu. Východní zůstala stejná.⁵⁰

Změna správy území Regio Egire se u místních setkala s vlnou nevole, což vedlo až ke vzbouření Chebanů, kterým musel nakonec český král slíbit a pečeti potvrdit, že Chebsko zůstane vůči českému království nezávislé. V tomto kraji se pak po dlouhá staletí držela mezi německy mluvícími obyvateli naděje, že se Egerland znovu připojí k německé říši.⁵¹

⁴⁶ STURM H. Eger: Geschichte einer Reichsstadt. 1951. s. 20.

⁴⁷ ITERSKÁ K. *Cheb 1322-1972*. 1972. s. 14.

⁴⁸ FRANC J. a V. HOFMAN. *Počátky Chebska*. 2010. s. 26-27.

⁴⁹ STURM H. Eger: Geschichte einer Reichsstadt. 1951. s. 50.

⁵⁰ BOHÁČ J. a Chebské muzeum (Cheb, Česko). *Cheb – město =: Cheb/Eger – Stadt*. 1999. s. 12-13.

⁵¹ GIEGOLD H. *Češi a Němci – Historie sousedských vztahů*. [mezi 1993 a 2002]. s. 15-16.

To však zůstávalo dlouho jen pouhým snem a marným očekáváním až do roku 1939, kdy vzniknul protektorát Čechy a Morava a sudetská oblast se dostala pod správu hitlerovské třetí říše. Chebsko se stalo součástí Sudetské župy, správního útvaru Německa, tvořeného ze tří vládních oblastí Eger (Cheb), Aussig (Ústí nad Labem) a Troppau (Opava).⁵² Egerland ztratil část svého území. Hranice tohoto celku nyní kopírovala současnou státní hranici se Spolkovou republikou Německo, na jihu sahala téměř k Domažlicím, na východě k Plzni a pokračovala na sever k Postoloprťům, kde se opět podél státní hranice vracela zpět. Jednalo se o celkem rozsáhlou správní oblast o rozloze 7466 km²,⁵³ rozprostírající se na území tří současných krajů (Karlovarský, Plzeňský a Ústecký), které ale tehdy pochopitelně ještě neexistovaly.

2.2 Ke vzniku města Chebu

Společným průsečíkem pro všechny proměnlivé etapy Egerlandu bylo vždy město Cheb, které je důležitým středobodem celého území. Proto je zde velmi vhodné zmínit se alespoň okrajově o jeho vzniku a původu jeho jména, které bylo užíváno také v názvu celé oblasti.

Jako první byl vystavěn hrádek na kamenném ostrohu nad řekou, která v té době nesla keltské jméno Agara, ze kterého se později vyvinul německý název Eger jak pro samotnou řeku, tak i pro vzniklé město. Keltský původ názvu řeky Ohře je dokladem, že tuto oblast Keltové obývali. Archeologické nálezy také odhalily slovanské pohřebiště z období mezi 9. a 11. stoletím, které je důkazem osídlení území Egerlandu také slovanskými kmeny.⁵⁴

Název města Cheb se vyvinul z původního názvu Oheb, jak se městu začalo česky říkat nejspíše po roce 1322, kdy byla celá oblast zastavena českému panovníkovi a toto území se tak stalo součástí českých zemí. Dnešní název Cheb vznikl teprve v druhé polovině 19. století

První písemná zmínka o sídle nesoucí název Eger se objevuje v listině z roku 1061, kterou král Jindřich IV. stvrzoval darování části lesa při cestě do Chebu svému služebníkovi jménem Otnant.⁵⁵

⁵² NĚMECKO. *Erste Verordnung zur Durchführung des Gesetzes über die Gliederung der sudetendeutschen Gebiete* ze dne 15. dubna 1939. In RGBI Teil 1. Ročník 1939. s. 764.

⁵³ SUCHY J., A. GÖRGL a O. ZERLIK. *Egerland – Landschaft und Menschen in der Dichtung*. 1984. s. 357.

⁵⁴ BOHÁČ J. a Chebské muzeum (Cheb, Česko). *Cheb – město =: Cheb/Eger – Stadt*. 1999. s. 7.

⁵⁵ FRANC J. a V. HOFMAN. *Počátky Chebska*. 2010. s. 6.

Podle kronikáře Pankráce Engelharta za vznikem města stojí již zmiňovaný rod pánů z Vohburgu, který nechal vybudovat onen hrádek nad řekou, jež měl být centrálou nové správy kolonizovaného Chebska. Engelhart ve svém popisu vzniku města Chebu uvádí jméno Theobalda I. von Vohenburg, knížete z Chamu, jehož knížectví mělo být Chebsko v té době součástí.⁵⁶

První náznaky města, které začalo vznikat mimo hradby se objevují v 30. letech 12. století. O to se zasloužili zejména cisterciáci waldsassenského kláštera, kteří se zaměřovali na hospodářskou činnost a do této oblasti přivedli řemeslníky a obchodníky. Následně zde bylo vytvořeno tržiště, které se postupně rozšířilo v kupeckou osadu. Na křižovatce důležitých obchodních cest také vzniklo náměstí. Od roku 1149 tak hovoříme o Chebu jako o Oppidu.⁵⁷

Během následujícího půlstoletí v době vlády rodu Štaufů se z něho postupně stává skutečné město. Dokladem je písemná zmínka v listině krále Filipa datované k roku 1203. Zde jsou již měšťané vůči králi klasifikováni jako samostatně jmenované společenství, v jehož čele stojí městský soudce dosazený samotným králem. Soudce vedle soudnické moci představoval také moc výkonnou.

V roce 1270 bylo město zachváčeno velkým požárem a bylo značně poškozeno. Musela být zahájena nová výstavba, která dala za vznik nové podobě historického centra města, která se dochovala dodnes. Od roku 1277 mluvíme o Chebu již jako o říšském městě.

S novým stoletím také přišly nové pořádky a městského soudce nahradil purkmistr, který se stal hlavním představitelem městské správy voleným samotnými měšťany, nikoliv panovníkem. Město se stalo více samostatné a nezávislé.⁵⁸

2.3 Egerland jako kulturní směs

Podobně jako na Moravě bychom i na západě Čech v Egerlandu mohli hledat svébytný folklór a kulturu, která činí tuto oblast jedinečnou. Zatímco však na Moravě se stále mluví různými nářečímí a celkový tolik typický obraz Moravy, bohaté na zvyky a tradice, je dochovaný do dnešních dnů, chebská kultura ve své původní podobě se zdá být jen pouhou minulostí nebo není příliš známá.

⁵⁶ Monumenta Egrana (ed. H. Gradl), č. 8.

⁵⁷ BOHÁČ J. a Chebské muzeum (Cheb, Česko). *Cheb – město =: Cheb/Eger – Stadt*. 1999. s. 10.

⁵⁸ Tamtéž s. 12.

Jediné, co na tuto téměř vymizelou kulturu odkazuje, je architektura, lidové umění, pamětníci a různé spolky sdružující původní obyvatele a jejich příznivce. Stojí za tím především události, které se odehrávaly v pohraničí po druhé světové válce. Většina původního obyvatelstva Egerlandu byla odsunuta a s nimi i jejich kultura. Chebsko tak ztratilo svou dosavadní identitu. Téměř nikdo se nadále o tuto kulturu nezajímal. V Egerlandu zůstalo pouze malé procento těch, kteří zde stále měli domov. Tito lidé však neměli vůbec jednoduchý život, neboť byli nuceni žít mezi naprosto cizími lidmi, kteří pro ně byli vetřelci, a navíc vůči nim nechovali příliš mnoho sympatií. A přesto to byli právě ti původní obyvatelé, kdo se museli adaptovat a integrovat do nové společnosti, stejně jako tomu bylo již několikrát v minulosti, kdy se však přizpůsobovat museli Češi.

Nutno zdůraznit, že ne všichni Němci se ztotožňovali s politikou Adolfa Hitlera. Také musíme vzít v potaz, že prakticky od roku 1322 byli egerlandští Němci odtrženi od římskoněmecké říše a stále doufali, že se k ní připojí zpět. Každá mince má dvě strany, a i v tomto případě je posouzení celé situace velmi složité, protože na ní nelze nahlížet pouze z jednoho pohledu. Proto lze chápat pohnutky obou stran a zároveň je odsuzovat.

2.4 Německé spolky v Egerlandu

Ačkoli vše, co Egerland představovalo a charakterizovalo je nyní zachyceno převážně ve vzpomínkách pamětníků, v knihách, které mapují příběhy této krajiny, na starých fotografiích nebo v pozůstatcích architektury pro Chebsko typické, neupadl Egerland v úplné zapomnění. Existují totiž skupiny lidí, které tuto kulturu udržují při životě i nadále.

Svaz Němců – region Chebsko (dále jen Svaz Němců) je spolek, který sdružuje všechny obyvatele německé národnosti v České republice, mimo jiné i na Chebsku. Byl založen roku 1991 aby hájil a prosazoval zájmy německé menšiny na tomto území a zachovával a dále rozvíjel Egerlandskou kulturu. Sdružení náleží mimo jiné také péče o mateřský jazyk této menšiny, tedy egerlandské němčiny. Udržují také kontakty s odsunutými obyvateli Egerlandu, kterým také umožňují navštívit jejich někdejší domovy. Obecně řečeno jim jde především o udržování dobrých sousedských vztahů mezi Čechy a Němci. V oblasti bývalého Egerlandu se nachází 6 místních skupin, do kterých je spolek rozdělen. Vedle Chebu tak nalezneme další místní skupiny také v Sokolově, Karlových Varech, Nejdku, Skalné či Novém Sedle.⁵⁹

⁵⁹ EGERLÄNDER. *O nás* [online]. [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: <https://www.egerlaender.cz/kdo-jsme>

Dalším spolkem, který je úzce spjat s egerlandskou kulturou, je Spolek Němců v Čechách z. s., který byl založen roku 2015 v Nečtinách. Jeho předsedou je pan Richard Šulko, který se zde narodil a jeho maminka je egerlandská Němka. On sám se považuje také za hrdého Egerlandčana. Jeho příběh společně s příběhem jeho maminky bude podrobněji představen v praktické části práce.

Spolek byl v roce 2015 v podstatě znovu založen, přičemž měl navázat na práci předchozí místní skupiny Spolku Němců v Čechách, založeného roku 1896. Stejně jako Svazu Němců, jde i tomuto spolku o zachování kulturního dědictví německé menšiny v České republice, hájení jejích zájmů, péči o rodný jazyk, a především o podporu dobrých přeshraničních vztahů mezi Čechy a Němci.⁶⁰

2.5 Egerlandština – zapomenutý jazyk

Dalším z charakteristických znaků pro oblast Egerlandu je místní dialekt podobající se bavorštině, kterým obyvatelé Chebska kdysi mluvili. Dnes tímto jazykem mluví již jen několik lidí, kterých bohužel pomalu ale jistě ubývá. Zachování tohoto nářečí tak závisí především na činnosti a aktivitě členů již zmiňovaných spolků.

Stále se však můžeme setkat s lidmi, kteří se aktivně věnují psaní v egerlandštině ještě dnes. Můžeme si tak přečíst různé pohádky, povídky, básně apod. nejen od současných autorů. Existuje celá řada publikací ve formě sbírek básní a povídek, které bychom mohli nalézt například v regionálních knihovnách nebo antikvariátech, nacházejících se na území bývalého Chebska, nebo u soukromých sběratelů či lidí, kteří jsou nějakým způsobem s Egerlandem a jeho někdejšími obyvateli spjati.

V rámci regionálního badatelského centra Muzea Cheb si lze dokonce prohlédnout některé kompletní ročníky významných regionálních periodik, a to především v digitální podobě. Jedná se například o ročenky *Egerer Jahrbuch* z let 1871-1930, které nabízejí také autorskou tvorbu, především povídky a básně v egerlandštině. Dále badatelské centrum nabízí k prohlédnutí kalendáře *Kalender für das Egerland* z let 1884-1941 nebo egerlandská periodika jako *Egerer Anzeiger* z let 1849-1867 či *Egerer Zeitung* z let 1868-1910.⁶¹

Egerlandské nářečí je nejvíce prozkoumané a nejlépe zdokumentované sudetoněmecké nářečí. Existuje několik publikací mapujících tento dialekt a kulturu,

⁶⁰ BUND DER DEUTSCHEN IN BÖHMEN NETSCHETIN 1896. *Über uns* [online]. [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: <https://www.deutschboehmen.com/>

⁶¹ MUZEUM CHEB. *Regionální badatelské centrum* [online]. [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: <https://muzeumcheb.cz/badatelna-knihovna/>

pro níž je typický. V naprosto drtivé většině případů se jedná o německé autory, kteří v Egerlandu buď žili nebo se o něj zajímali či zajímají. Jednou z prací, která se zabývá popisovaným nářečím, je *Egerländisches Wörterbuch* z roku 1883, dílo chebského rodáka Heinricha Gradla. Klíčové informace o dialektu egerland'anů byly pro tuto práci čerpány z velmi rozsáhlé německy psané knihy *Eger und das Egerland: Volkskunst und Brauchtum* od L. Schreinerera, ve které se egerlandštině věnuje kapitola, popisující detailněji její původ a vývoj. Kniha nabízí celkový vhled do kultury na hranici mezi dvěma národy.

Z hlediska nářečí je egerlandština zařazována do bavorsko-nordgauské jazykové oblasti.⁶² V odborné literatuře je pak označována spolu s hornofalckým nářečím jako severobavorština a je řazena mezi hornoněmecké dialekty. Nejedná se však o jednotnou formu dialektu, nýbrž o jakousi směs několika různých variant, které se diferencují podle toho, z jaké části Egerlandu mluvčí pochází, podobně, jako je tomu právě u bavorštiny. Odlišnosti bychom našli například ve výslovnosti či v podobě slov.

Faktem je, že se v jazyku obyvatel egerlandského území vyskytují jak prvky hornoněmecké, které převažují, tak i středoněmecké. Proto nelze tento dialekt jednoznačně definovat. Dokonce ani hranice, která určuje, kde jedna varianta egerlandštiny končí a druhá začíná, nejsou zcela jasné. V okolí těchto hranic se nacházejí často rozsáhlé přechodové oblasti, kde se varianty egerlandštiny prolínají a jejich odlišnosti se vůči sobě navzájem vymezují různými způsoby. Příčiny těchto obměn lze často hledat pouze v příslušných oblastech, není však vždy zaručeno jejich odhalení.⁶³

⁶² SCHREINER L. *Eger und das Egerland: Volkskunst und Brauchtum*. 1988. s. 11.

⁶³ Tamtéž s. 33.

3 Praktická analýza

3.1 Metodologie sběru dat

Praktickou část práce jsem se rozhodl zpracovat pomocí informací z rozhovorů a příběhů lidí, pamětníků, kteří se museli jakožto egerlandští Němci v poválečné době, ale vlastně také během druhé poloviny 20. století až po současnost, včlenit do společnosti v pohraničí poválečného Československa, zejména pak na území bývalého Egerlandu.

Vzhledem k době, ve které práce vznikala, jsem zvolil bezpečnější metodu sbírání informací od pamětníků, a to na internetu prostřednictvím projektu *Paměť národa* a kanálu *Landesversammlung der deutschen Vereine in der Tschechischen Republik e.V.* (dále jen *kanál Landesversammlung der deutschen Vereine*) na platformě youtube. Pomocí těchto zdrojů jsem hledal pamětníky, jejichž vyprávění bylo zaznamenáno.

Za cíl jsem si stanovil shromáždit jejich příběhy v této práci a zprostředkovat tak ucelenější svědectví pamětníků o jejich životě ale i o době, ve které žili. Hledal jsem tedy pomocí výše zmiňovaných zdrojů příběhy pamětníků, splňujících kritéria, která budou popsána v následujícím odstavci, a začal jsem zpracovávat jejich výpovědi tak, abych získal potřebné informace.

V první řadě bylo nutné projít veškerá videa, zveřejněná kanálem *Landesversammlung der deutschen Vereine* na platformě youtube. Poté bylo potřeba vytipovat si obsah odpovídající mým požadavkům, tzn. aby byl vypovídající pamětník z oblasti Egerlandu a nebyl po válce odsunut. Narazil jsem tak na cyklus videí s názvem *mundArt, deutsche Dialekte in Tschechien* (Německé dialekty v Čechách). Jde o sérii několika krátkých dokumentů, v nichž lidé pocházející z někdejších německy mluvících oblastí na území Československa hovoří o svých osudech. Každý z nich vypráví svůj příběh jedním z německých dialektů, užívaných v těchto oblastech na našem území. Ze zmiňované série jsem vybral videa pojednávající o lidech z Egerlandu. Ačkoliv každý z vybraných pamětníků mluví zdánlivě jiným dialektem, ve výsledku se jedná pouze o různé varianty egerlandštiny. Nebýt titulků, ve kterých bylo vše, co sledovaná osoba říká, přeloženo do češtiny, nebylo by snadné bez patřičné znalosti egerlandského dialektu vypovídajícím rozumět. Nakonec se mi podařilo v rámci tohoto cyklu videí najít 5 pamětníků a na základě jejich výpovědi získat informace, potřebné pro můj záměr.

Velice přínosným a rozsáhlým zdrojem se pro tuto práci stal také projekt *Paměť národa*, široká sbírka zaznamenaných vzpomínek pamětníků, kteří se podělili

o své životní příběhy.⁶⁴ Zde bylo opět nutné stanovit si kritéria, dle kterých hledat vhodné kandidáty pro účely této práce. Stejně jako u předchozího zdroje, jsem i zde hledal původní německé obyvatele žijící v oblasti Egerlandu a to právě ty, kteří nebyli spolu se zbytkem německého obyvatelstva odsunuti. Pátral jsem v kategorii s názvem národnostní menšiny, která mi celé bádání velmi zjednodušila. Poté zbývalo jen najít ty správné osoby. Podařilo se mi vytipovat 9 osob, jejichž příběhy jsou zpracovány v této práci.

3.2 mundArt, deutsche Dialekte in Tschechien (Německé dialekty v Čechách)

Pod titulem mundArt, deutsche Dialekte in Tschechien se skrývá youtubový kanál s názvem Landesversammlung der deutschen Vereine in der Tschechischen Republik e.V., který je spravován shromážděním německých spolků v České republice, organizací zastřešující regionální spolky německé menšiny a zastupující jejich zájmy při jednání s různými správními orgány a také v rozličných menšinových shromáždění.⁶⁵

3.2.1 Elfriede Šulková (příběh č. 1)

První pamětnicí je paní Elfriede Šulková narozená roku 1940 na Plachtíně, části obce Nečtiny na severním Plzeňsku, tehdy severovýchodě Egerlandu. Paní Šulková v dokumentu mimo jiné vypráví také o tom, jaké byly jejich prvotní nesnáze mezi Čechy. Někteří se vůči nim chovali nenávisťně a hrubě. Takoví tam však dle jejích slov nezůstali dlouho, a tak tam zbyli už jen ti, kdo proti Němcům nic neměli. „*Ti, co tu zůstali, tak s těmi jsme si porozuměli. Můj děda byl muzikant a muzikanti drží pospolu. Češi nebo Němci,*“⁶⁶ vysvětluje paní Šulková, jak se jim podařilo najít společnou řeč se svými sousedy.

Dále vzpomíná na svá první školní léta. Kvůli její národnosti ji nechtěli do školy přijmout. Nakonec tam ale chodit mohla. „*Nás Němce nevzali po válce do školy. Já šla s ostatníma ke škole a čekala jsem tam. Učitel už se na to nemohl dívat a řekl: „Tak to nejde, vezmi si svoji tašku a pojd' do třídy.*“⁶⁷

Jako příslušnice německé národnosti měla potíže i na střední škole, neboť ji odtamtud vyloučili právě kvůli tomu. Navíc byla křesťanka a chodila do kostela. Naštěstí

⁶⁴ Více v kapitole *Paměť národa a pamětníci*

⁶⁵ *Shromáždění německých spolků v České republice* [online]. © 2022 sn:lv: [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: <http://landesversammlung.cz/cs>

⁶⁶ Příběh č. 1 viz lit. zdroje

⁶⁷ Tamtéž

dostala díky konexím práci v plzeňských Škodových závodech, kde pracovala 35 let. Tam se jí dařilo lépe než ve škole. Vypráví sice, jak ji občas čeští chlapci škádlili tím, že jí namáčeli copy do inkoustu, ale jinak se nezmiňuje o žádné šikaně nebo používání hrubých výrazů vůči její osobě.

Mimo rodinu paní Šulkové bydlely v Plachtíně ještě další tři nebo čtyři německé rodiny. Všechny se často u Šulkových scházely a společně se dralo peří, na což paní Elfriede vzpomíná velmi ráda.

Neodsunuté rodiny v místech, kde žily, utvářely často jakási uzavřená společenství. To bylo hlavně díky tomu, že valná většina členů takovýchto rodin, zpravidla ti starší, neuměla česky a jen těžko se s Čechy mohla domluvit, proto se často setkávaly rodiny pouze v rámci těchto německých skupin. Naproti tomu pro děti nebyl příliš velký problém naučit se česky, zvláště, když chodily do českých škol, bylo-li jim to umožněno, a protože je všeobecně známo, že pro děti v takto nízkém věku je mnohem snazší naučit se něco nového, například cizí jazyk. Toho je také živoucím důkazem paní Elfriede, která na to vzpomíná takto: „*Měli jsme tady jednu rodinu se třemi holkami, které mě učily česky. Když jsem mluvila česky, tak nikdo nepoznal, že jsem Němka.*“⁶⁸

V druhé polovině 20. století být Němcem v socialistickém Československu znamenalo také komplikace v případě cestování do zahraničí, dokonce i za vlastní rodinou do Německa. Paní Šulková o tom ví své, když popisuje, jak žádala o vízum, aby mohla vyjet za svými rodiči: „*Do Německa jsme k rodičům jezdit nemohli. Museli jsme žádat o víza. Můj manžel, který byl Slovák, ho dostal, a já ne. V práci jsem se rozčilovala, že jsem ho nedostala a že nemůžu k rodičům na návštěvu. Můj manžel je zeť a ten ho dostal a já dcera ne.*“ Nakonec se šla zeptat, proč vízum nedostala. Ptali se jí, za kým chce jet a jak se dotyčný dostal do zahraničí. Když jim odpověděla, že chce za rodiči, kteří byli odsunutí, o čemž měl mít příslušný orgán někde zápis, udělili jí vízum bez dalších otázek.⁶⁹

⁶⁸ Tamtéž

⁶⁹ *mundArt, deutsche Dialekte in Tschechien (Německé dialekty v Česku), Elfriede Šulková.* In: Youtube [online]. 28.09.2016 [cit. 2022]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=Nn7ZV5UL1F8&ab_channel=LandesversammlungderdeutschenVereineinderTschechischenRepublike.V. Kanál uživatele Landesversammlung der deutschen Vereine in Tschechischen Republik e.V. (dále jen Landesversammlung der deutschen Vereine)

3.2.2 Richard Šulko (příběh č. 2)

Maminčin příběh doplňuje také její syn, Richard Šulko, předseda Spolku Němců v Čechách z. s. a hrdý Egerland'an, který se narodil v Plzni roku 1960. Značnou část svého dětství a dospívání prožil na Plachtíně u své prababičky.

Pan Šulko vysvětluje, jak se vlastně stalo, že zde většina jeho rodiny mohla zůstat: „*V Plzni jsem vyrůstal. No, vyrůstal... chodil jsem tam do školy. Skutečně jsem vyrůstal tady na Plachtíně, u mé prababičky. Můj pradědeček byl sociální demokrat a chtěl a mohl zůstat. Žádný nechtěl opustit svou domovinu, a proto jsme tu zůstali.*“⁷⁰ Ačkoliv však bylo prokázáno, že pradědeček Richarda Šulka byl sociální demokrat a nesympatizoval s nacisty, mohl tedy zůstat, stále to však byl Němec, protože musel tehdy i s celou svou rodinou opustit vlastní dům, který jim do té doby patřil a přestěhovat se do podnájmu.

Richard Šulko s rodiči v době svého dospívání žil v podstatě dvojí život. I přes celkem úspěšnou integraci, nebo lépe řečeno asimilaci, jak ve své výpovědi uvádí, si v sobě uchovávali stále svou identitu. Ve všední dny žili jako Češi v Plzni, kde bydleli. Jeho rodiče mluvili mezi sebou česky, protože maminka byla Němka a otec Slovák a čeština jim usnadňovala komunikaci. Češtinu využívali v běžné komunikaci s ostatními lidmi, ve škole, v práci apod. Víkend potom trávili jako Egerland'ané na venkově na Plachtíně. Tam mezi sebou hovořili samozřejmě nářečím.

S přibývajícím věkem se pan Richard začínal cítit stále více Němcem. Později, když založil vlastní rodinu, začali se ženou uvažovat o tom, jakou budoucnost budou v Československu jejich děti vlastně mít. Odstěhovali se těsně před revolucí v roce 1989 do Německa. Pouto, které je však k Egerlandu, rodné krajině, vázalo, bylo silnější, a tak se s počátkem nového roku 1990 vrátili zase zpět. Tehdy začala nová etapa jejich života.

Pan Šulko se začal zajímat o egerlandskou kulturu, kterou sem znovu přinesl ve snaze ji zachránit, aby nebyla zapomenuta a usiluje o její uchování pro budoucí generace. Podle něj jsou pro její zachování nejdůležitější lidové písně, kterým se také velmi věnuje. Sám zpívá a nejmladší z jeho tří synů ho doprovází na citeru. „*Vždycky jsem děti nutil do spolkové práce. I s rodinami. Oni sice cítí, že jsou Češi, ale vidí, že ten německý, egerlandský, sudetoněmecký element je pro ně obohacím,*“⁷¹ vypráví Šulko.

⁷⁰ Příběh č. 2 viz lit. zdroje

⁷¹ Tamtéž

Mimo jiné také vzpomíná na to, jak těžké to ze začátku bylo. Kvůli komunistickému režimu v Československu musel s prvními dvěma syny mluvit česky, neboť chodili do českých škol a bylo by velmi nebezpečné, kdyby mluvili německy. Když se však narodil jeho třetí syn, to bylo až v 90. letech po roce 1989, nepromluvil s ním prvních deset let jinak než egerlandsky. Česky s ním mluvila jen jeho maminka.

Pan Šulko se ještě v současné době, po více jak 75 letech od konce 2. světové války, setkává s projevy nepochopení pro svůj zájem a snahu o oživení téměř zmizelé kultury. Podílel se na vybavení nečtinského muzea, jehož část je věnována egerlandské kultuře a je také ukázkou její rozmanitosti. *„Při otvírání muzea jsme hráli na citeru a zpívali, ale je to těžké. To je běh na dlouhou trať. Je to těžší než ve městě. Ty lidi nezpracovali svoji minulost, ani komunistickou, ani německou. Člověk nastavuje zrcadlo, a to je ta potíž. Oni v tom zrcadle vidí své vlastní špatné svědomí. Sedí v domech po Němcích, vidí někoho, kdo mluví česky a kdo také zažil komunismus a ukazuje jim jejich špatné svědomí a minulost. To je pro ty lidi prostě těžké,“*⁷² vysvětluje pan Šulko.

Dodává také, že Plachtín je pro něj domovem, ne však v Čechách, nýbrž v Egerlandu. To je místo, se kterým je jeho rodina úzce spjata. Zde je zakořeněna jeho identita. *„Nejsem žádný Sudeták. Na prvním místě jsem Egerlandák, to je náš kmen, a pak jsem Český Němec,“*⁷³ popisuje pan Šulko, kým se opravdu cítí být.⁷⁴

3.2.3 Eduard Kraus (příběh č. 3)

V jiné části Egerlandu, tam, kde se rozkládají Krušné hory tvořící přirozenou hranici s Německem, v okolí Abertam se po válce v roce 1947 narodil pan Eduard Kraus, který tuto oblast nikdy neopustil a žije zde dodnes. Oba jeho rodiče byli Němci. Kořeny rodiny Krausových na Abertamsku sahají až do 15. století, kdy sem přišli jejich předci ze Saska za prací. Od té doby zde žijí. Ani po druhé světové válce neopustili svůj domov. Byli sice internováni ve sběrném táboře, odsunuti ale nakonec nebyli.

Jako dítě si pamatuje, že ještě v 50. a 60. letech žilo na Abertamsku mnoho Němců. Když pak velká část z nich odešla v 60. a 70. letech do Německa, rodina

⁷² Tamtéž

⁷³ Tamtéž

⁷⁴ *mundArt, deutsche Dialekte in Tschechien (Německé dialekty v Česku), Richard Šulko.* In: Youtube [online]. 28.09.2016 [cit. 2022]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=duYDuKcF7dE&ab_channel=LandesversammlungderdeutschenVereineinderTschechischenRepublike.V. Kanál uživatele Landesversammlung der deutschen Vereine

Krausova zde zůstala, jelikož měl pan Kraus dalších sedm sourozenců, a to bylo jednoduše příliš drahé na to, aby se odstěhovali. „*Moji rodiče neuměli česky a když jsem začal chodit do školy, taky jsem neuměl ani slovo. Ale děti se učí rychle no,*“⁷⁵ vzpomíná.

Také si zoufá, že zdejší dějiny upadají v zapomnění a jediné, co na ně pamatuje je muzeum rukavičkářského průmyslu. Vzápětí ale připouští, že se přeci jen najde několik lidí, Čechů, kteří se zajímají o osudy zdejších obyvatel a místa, kde předtím žili. Je za to rád, protože podle jeho slov se o tom v době komunismu vůbec nemluvalo a o to víc by se o tom mělo mluvit teď. Hledat pravdu a předat ji dalším generacím.

Pan Kraus žádné větší potíže s Čechy neměl. Například v práci o něm kolegové věděli, že je Němec, problém s tím však neměli. Ani jiní vůči němu neprojevovali nenávisť, protože byl Němec. Dokonce se lidem nářečí, kterým mluvil, velmi líbilo. Mluvil abertamštinou, což je jedna z mnoha regionálních podob egerlandského jazyka, kterou se mluví v okolí Abertam. Vysvětluje také, jak se abertamské nářečí odlišuje například od toho, kterým se mluví v Perninku: „*Abertamské nářečí má specifickou výslovnost, kterou se odlišuje například od toho v Perninku. Říká se například: „Franz, komm rei, fress dein Greßbrei (Franci, pojď domů, sněz svoji krupicovou kaši).“ A v Perninku říkají: „Franz, komm rein, fress dein Grießbrei.“*⁷⁶

Podobně jako Richard Šulko je i Eduard Kraus hrdý na to, že je z Egerlandu, především pak z Abertam a abertamštinu považuje za svůj mateřský jazyk. Jako první se totiž naučil ten. Spisovnou němčinu pochytil až mnohem později díky televizi a česky se naučil ve škole. Těžko se proto smíruje s vědomím, že by jednou jeho rodný jazyk mohl vymizet a snaží se ho uchovat.

Ve snaze o jeho zachování se spolu s dalšími pěti nebo šesti lidmi hovořícími stejným dialektem účastnili jednoho projektu. V nahrávacím studiu předčítali z knihy od autora, který psal své příběhy starým abertamským nářečím, jakým se na abertamsku mluvílo ještě před druhou světovou válkou. To se od toho současného odlišuje.⁷⁷

3.2.4 Gerhard Krakl (příběh č. 4)

V Abertamech žije také Gerhard Krakl. Jeho rodný dům stojí na svém místě od roku 1823. Vzhledem k tomu, že oba jeho rodiče byli rukavičkáři, nebylo pro něj složité, vybrat

⁷⁵ Příběh č. 3 viz lit. zdroje

⁷⁶ Tamtéž

⁷⁷ *mundArt, deutsche Dialekte in Tschechien (Německé dialekty v Česku), Eduard Kraus.* In: Youtube [online]. 28.09.2016 [cit. 2022]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=SppERBb6oV8>. Kanál uživatele Landesversammlung der deutschen Vereine

si povolání. Když se vyučil chtěl i se sestrou jít dál a udělat si maturitu. Kvůli jeho původu mu to však nebylo umožněno. Nezbyvalo mu nic jiného než v roce 1956 jít pracovat jako rukavičkář do továrny na rukavice. Po 36 letech se vypracoval až na ředitele. Roku 1998 továrnu zavřeli a pan Krakl byl jejím posledním ředitelem. „*Od té doby, co v roce 1998 zavřeli fabriku, se to s němčinou trochu zhoršilo. Já si myslím, že němčina tu musí zůstat, ale je tu stále méně. Je to sice smutné a není vůbec radost to tak říct, ale já to tak vidím. V Abertamech je ještě kolem deseti lidí, co se tady narodili před rokem 1945 – Němců. Deset Němců, víc už tady není. S nimi se dá ještě trochu mluvit německy – tedy abertamsky, to je ten místní dialekt,*“⁷⁸ konstatuje. Těchto původních německých obyvatel mluvících abertamštinou, jedinečným dialektem, kterým se jinde nemluví, opravdu stále více ubývá. To je pro ostatní velice skličující, protože když poslední z nich zemře, zanikne spolu s nimi i část egerlandské kultury.

V roce 1968 mu odešli všichni kamarádi zpět do Německa. On zůstal zde. Tady je jeho pravý domov. V domě, kde vždy bydlela jeho rodina. „*My jsme měli Erdäppl místo Kartoffel (brambory). Když někoho potkáte, tak se to ani nepozná, jestli mluvíte dialektem, nebo ne. Mluvíte v dialektu a pak přijde něco v normální němčině a když vás to nenapadne jinak, tak přidáte i slovo česky.*“^{79,80}

3.2.5 František Severa (příběh č. 5)

Posledním z pamětníku tohoto cyklu je František Severa, narozený v roce 1947 v Rudné, kde žije celý svůj život. Ten vypráví, že na rozdíl od ostatních německých rodin, které zůstaly v Československu, doma mluvili německy. Nikdy se prý nestyděl za to, kým opravdu je. Velice ho také rozčiluje, když mezi sebou Němci mluví česky.

Stejně jako všichni předchozí pamětníci se cítí být doma zde, v Egerlandu: „*Jsem tady doma. Nechtěl bych nikam jít. Nelíbilo by se mi tam, někde u moře. Ani jsem tam nebyl. Nepotřebuju to. Jsem rád, že jsme tady zůstali,*“⁸¹ vypráví Franz Severa.⁸²

⁷⁸ Příběh č. 4 viz lit. zdroje

⁷⁹ Tamtéž

⁸⁰ *mundArt, deutsche Dialekte in Tschechien (Německé dialekty v Česku), Gerhard Krakl.* In: Youtube [online]. 28.09.2016 [cit. 2022]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=YaloGIEE9oo>. Kanál uživatele Landesversammlung der deutschen Vereine

⁸¹ Příběh č. 5 viz lit. zdroje

⁸² *mundArt, deutsche Dialekte in Tschechien (Německé dialekty v Česku), František Severa.* In: Youtube [online]. 28.09.2016 [cit. 2022]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=C0jj5f-fDNM>. Kanál uživatele Landesversammlung der deutschen Vereine

3.3 Paměť národa a pamětníci

Jedná se o jednu z nejrozsáhlejších databází pamětníků a jejich zaznamenaných vzpomínek na události 20. století v Evropě, která je od roku 2008 přístupná veřejnosti online. Databáze Paměť národa je spravována neziskovou organizací Post Bellum⁸³ a to především díky soukromým dárcům, bez jejichž finanční podpory by tento projekt nebylo možné uskutečnit.

Společně s Post Bellum spolupracuje na projektu také Český rozhlas, Ústav pro studium totalitních režimů, Česká televize a mnoho dalších spolupracovníků z různých zemí z celého světa.

Archiv Paměti národa je přístupný pro širokou veřejnost také bez nutnosti registrace a je možné ho využít pro studijní účely, pod podmínkou uvedení Paměti národa jako zdroje. V tomto veřejně přístupném archivu nalezneme osudy pamětníků, které lze vyhledávat dle jména pomocí abecedního seznamu, nebo fulltextového vyhledávání. Pro snadnější vyhledávání lze také využít tematické kategorie nebo konkrétní epochy a výročí, ke kterým se příběhy jednotlivých pamětníků vztahují.

Samotné příběhy pamětníků jsou pak představeny pomocí krátkého životopisu a po rozkliknutí též formou delšího autorsky zpracovaného textu, který shrnuje příběh pamětníka zachycený pomocí jedné či více audionahrávek. Pro neregistrované uživatele je k dispozici vždy však jen několik krátkých výňatků z těchto nahrávek. Pro dokreslení příběhu jsou často přidávány i fotografie pamětníka a také odkazy na související zdroje spolu s anglickým překladem krátkého životopisu, popisků fotografií a klipů.

Pro uživatele zaregistrované do e-badatelny, jsou zpřístupněny i celé nesestříhané nahrávky, ke kterým je přiložen protokol, v němž je zobrazena časová osa nahrávky a jednotlivá témata, ke kterým se pamětník v konkrétním čase vyjadřuje, což umožňuje snazší orientaci v příběhu.

U následujících pamětníků jsem využil možnosti registrace do e-badatelny a pomocí audionahrávek a autorského textu s důležitými body příběhu jsem se snažil zaznamenat jejich příběhy do praktické části práce. Zaměřoval jsem se hlavně na události, které se týkaly pamětníkova života především v poválečné době, během integrace

⁸³ Latinsky „Po válce“

do společnosti, ale u některých také na události před nebo během války, které také ovlivnily jejich život v poválečném Československu.⁸⁴

3.3.1 Oskar Dub (příběh č. 6)

První z nich, pan Oskar Dub se narodil roku 1924 v Kadani. Jeho otec byl židovským obchodníkem a matka kadaňská Němka. Zdejší Němci tvořili většinu obyvatelstva města a byli silně nacionalisticky smýšlející. Rodinu Dubových to ovlivnilo ještě mnoho let před začátkem druhé světové války, když Oskar Dub začal navštěvovat českou školu: „*Obchodní partneři otce, donutili otce, aby mě dal zpátky do německý školy, poněvadž jinak nechtěli s ním obchodovat.*“ [...] „*Takže jsme tady žili, celkem slušně a dobře, dokud nebyly tyhle ty fašistický ambice v tom Německu a začalo se to přelejvat přes hranici potom do Čech, tak se tady žilo skutečně dobře. Nebyl žádný rozdíl, jestli Němec, Žid nebo Čech, to bylo úplně jedno. Obzvlášť mezi děckama to nebyl žádný rozdíl. No, ale ten rozdíl se potom ukazoval pozdějc, jak se Němci dostávali navrch, tak začal ten trend Heim ins Reich!*“ *No a tím automaticky jsme se stali defacto jako děti přes noc nepřáteli těch německých dětí.*“⁸⁵ Život v Kadani byl potom pro rodinu pana Duba těžký. Vzpomíná, že s nimi pak už nikdo nechtěl nic mít a učitelé ve škole se také stavěli proti nim.

Na samém počátku druhé světové války se rodina odstěhovala do Prahy na Pankrác. Měli obrovské štěstí, že maminka pana Duba byla německá křesťanka a jeho otec pracoval na pražské Židovské obci, kde pomáhal při inventurách majetku zabaveného Židům. Kdyby nebylo těchto skutečností, byly by pravděpodobně transportováni do koncentračního tábora.

V roce 1944 se však pan Dub dostává do Terezína, následně do pracovního tábora v Klettendorfu, několik kilometrů od Drážďan, kde setrvává do února 1945. Několik dní po náletu na Drážďany byl celý tábor evakuován a všichni vězni se s dozorci vydali pěšky směrem k Protektorátu. Po dvou dnech chůze došli k malé továrně, kde měli přenocovat. V noci se pamětník spolu s několika dalšími chlapci rozhodli pro útěk. Vlákem se tehdy dostali až do České Třebové a odtud pak do Prahy. Doma na Pankráci se musel ukrýt, neboť ještě nebyl definitivní konec války. Dva týdny po svém příchodu byl však nucen přihlásit se četníkům, neboť byl nacistickými úřady vypátrán, a protože měl strach

⁸⁴ PAMĚŤ NÁRODA. *O projektu* [online]. © 2008-2022 [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/o-projektu>

⁸⁵ Příběh č. 6 viz lit. zdroje

o svého otce, aby nebyl potrestán za něj, bylo mu jasné, že to jinak nepůjde. Následně byl internován v koncentračním táboře na vinohradském Hagiboru, kde zůstal až do konce války.

Po válce se Oskarův otec rozhodl vrátit s celou rodinou do Kadaně. Pamětník to však zpětně vnímá jako velkou chybu, neboť namísto klidu je tam čekaly opět těžké časy. Kadaňští čeští obyvatelé totiž začali pronásledovat příslušníky německé národnosti, ke které se hlásila i matka Oskara Duba. *„Tadyhle museli nosit Němci bílý pásky na rukávech. No, a to byl velkej problém, aby to matka nemusela nosit, že je to Němka. Nikoho nezajímalo, že ta Němka se nenechala rozvést celou válku a že žila se Židem. Že máma zůstala s tátou, tak táta nemusel do transportu. Defacto mu zachránila život. Kolikrát za ní přišli, aby se dala k Němcům, aby se nechala rozvést.“*⁸⁶ Jen velmi těžko se nakonec pamětníkovi otci podařilo zařídít pro svou ženu výjimku.

Po několika dnech věznění se z Prahy vrátila také Oskarova sestra. Ta to rovněž neměla jednoduché. Ačkoliv byla poloviční Židovka, vzala si ještě před válkou Němce, což bylo po válce bezesporu považováno za kolaboraci. *„Jako německý zajatec stavěl v Praze nemocnici v Motole. Otec to vyřídil, aby ho pustili. Tak jsme ho přivedli domů. Také to neměl lehké. Byl to kadaňský Němec, ale nebyl to žádný hitlerovec. Vzal si poloviční Židovku. Musel za „slavnou“ německou říši narukovat do armády,“*⁸⁷ vzpomíná Oskar Dub na svého švagra.

Vzpomíná také na to, jaká byla v Kadani atmosféra mezi Čechy a Němci hned po válce a během odsunu: *„Já jsem přímo nic hrozného neviděl. Teta mi vyprávěla, jak těsně po válce zastřelili několik Němců na kadaňském náměstí. Bylo to prej krutý. Víme, co Němci dokázali, víme, co dělali, ale zase se to asi nemělo takhle oplácet. Voni jim začali nejdřív střílet do nohou a pomaloučku nahoru. Ty lidi museli zkusit jak psi, než je zastřelili.“*⁸⁸

Podle svědectví tety pana Oskara Duba také byli obyvatelé německé národnosti vyháněni Čechy a příslušníky Revoluční gardy ze svých bytů či domů, často bez možnosti si s sebou cokoli ze svého majetku vzít: *„Přišli Češi, vybrali si barák, líbil se jim ten barák, tak tam vlezli a ať tam Němci byli nebo nebyli, tak je vyhodili. Jestli tam ještě byli, tak je vyhodili a tím to končilo, zabrali jim barák. To se taky dilo.“*⁸⁹

⁸⁶ Tamtéž

⁸⁷ Tamtéž

⁸⁸ Tamtéž

⁸⁹ Tamtéž

Dalším projevem nevraživosti vůči Němcům, tentokrát však z hlediska komunistického režimu, se projevila, když zemřel pamětníkův otec a jeho matka, jakožto Němka, začala pobírat minimální důchod, který v té době činil 400 korun. Z této částky však mohla být sama jen velice těžko živa, a proto se o ni Oskar Dub až do konce jejího života staral a finančně ji podporoval.

Neměl vůbec jednoduchý život, přesto se snažil vidět věci optimisticky. Tvrdí, že tou nejdůležitější vlastností, kterou by měl mít každý člověk, je slušnost.⁹⁰

3.3.2 Rudolf Hannawald (příběh č. 7)

Druhým člověkem, který má k tématu vztahů Čechů a Němců určitě co říct, je pan Rudolf Hannawald, narozený 2. ledna 1932 ve vesničce s názvem Sittmesgrün (dnes Mezirolí) u Karlových Varů. Jeho rodiče se věnovali zemědělství. Měli hospodářství o velikosti 12,5 hektaru s 1,5 hektarem lesa. Mimo to také provozovali hostinec, kterému se díky frekventované hlavní silnici vedoucí přes Mezirolí z Karlových Varů do Zwickau velmi dařilo.

Pan Hannawald vzpomíná na období, kdy vyrůstal (30. léta) a vypráví, jak se všichni u nich v hostinci scházeli a navzájem se respektovali, i v celé vesnici, bez ohledu na národnost. Čech nebo Němec, nikdo v tom nedělal rozdíly. *„Přicházeli k nám Češi, hráli na kytaru, nikdo nedělal žádné rozdíly, všichni se domluvili. To bylo to nejhezčí, nedělo se, že by se na někoho nadávalo, každý je přeci člověk. V tom jsme vyrůstali.“*⁹¹ Dokonce se prý neřešila ani stranická příslušnost: *„Ať už to byli sociální demokraté, nebo národní socialisté, vycházeli jsme spolu dobře. Ženy sociálních demokratů pracovaly v porcelánce v Karlových Varech, když to šlo, pomáhaly nám se senem nebo při sklizni brambor. Nedělali jsme rozdíly, kdo byl u jaké strany, všichni jsme táhli za jeden provaz.“*⁹²

Život v Mezirolí během války nebyl tak bouřlivý jako v jiných městech či vesnicích. Byl zde relativně klid a nejspíš také proto sem byly posílány evakuované děti z vybombardovaných měst. Byli zde prý také internováni váleční zajatci.

S koncem války přišel také strach. Otec pamětníka byl totiž členem strany. Byl sice v tu dobu již po smrti a za svého života nebyl nijak politicky aktivní ani příliš radikální, nicméně i to stačilo, aby se rodina Hannawaldových ocitla na tenkém ledě.

⁹⁰ Paměť národa. *Oskar Dub* [online]. [cit. 2021-07-18]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/dub-oskar-1924>

⁹¹ Příběh č. 7 viz lit. zdroje

⁹² Tamtéž

Členství ve straně sloužilo během války rodině pana Hannawalda, stejně jako mnoha lidem členství v KSČ za komunistického režimu, k tomu, aby se vyhnuli pronásledování, aby měli klid. Po válce to však pro rodinu bylo velice nebezpečné. „Dozvěděli jsme se, co se děje jinde, v okolí zabili několik lidí, v Děpoltovicích se staly strašlivé věci. Matka jen lamentovala, děti, co s námi bude? Byli jsme tehdy hodně vyděšení.“⁹³

Po kapitulaci Německa v květnu roku 1945 museli němečtí obyvatelé Mezirolí ale i ve zbytku pohraničních oblastech nosit na ruce bílou pásku, která je jasně odlišovala od obyvatel českých. Bez znalosti českého jazyka pro ně bylo dokonce nemožné si v obchodech cokoliv nakoupit. Rudolf Hannawald si také pamatuje, jak jim byly zabavovány věci, které pak už nikdy neviděli. „Museli jsme odevzdat všechny nástroje, vyvolávali si nás. Později dělali domovní prohlídky, to se ještě taky mnohé ztratilo a člověk to pak už nikdy neviděl. Jednou, na podzim, jsem jel s vozíkem plným hnoje na pole. Měl jsem na sobě zelený vojenský svetr a šel se mnou ještě kamarád. Našli si nás Češi, svetr jsem musel svléct a odevzdat, kamarád jim musel dát boty, úplně nové.“⁹⁴

Dříve než kapitulovali také Japonci, přišli Hannawaldovi o celé své hospodářství. To bylo komisařem přiděleno jistým manželům Sládkovým, kteří to však odmítli, neboť nechtěli vdovu s dětmi připravit o jejich majetek. Přijali tedy dům naproti. „Byli to moc milí lidé a spřátelili jsme se s nimi. Jednoho dne je odvedlo české gestapo a už jsme je neviděli,“⁹⁵ vzpomíná Oskar Hannawald.

Vypráví také o přátelství s Vinckovými, další českou rodinou. „Má nejstarší sestra Mici byla tehdy těhotná, a protože paní Vincek také, spřátelily se spolu. Navštěvovaly se, když byla zabijačka, taky jsme něco dostali. Někdo to ale asi vyzradil, z druhé strany našeho domu bydlela jedna komunistická rodina, měli rudou značku a chodili plundrovat, kde mohli. Pravděpodobně viděli, že k nám byli tak přátelští, proto byli vyzvednuti a my je už nikdy potom neviděli.“⁹⁶ Zde je vidět, jak se přátelství s Němci nepromíjelo ani Čechům.

Když se do domu Hannawaldových přistěhovali noví majitelé, musel se pamětník s matkou a všemi svými sourozenci uskromnit jen do dvou místností. Vztahy mezi sebou neměli vůbec dobré. Noví hospodáři si přivlastnili spíž a nic nechtěli vydat, což mělo za následek velký hlad, a tak bylo nutné, aby Oskar a jeho sourozenci začali také pracovat.

⁹³ Tamtéž

⁹⁴ Tamtéž

⁹⁵ Tamtéž

⁹⁶ Tamtéž

Pomáhali na ostatních statcích. „Šel jsem pracovat k Maškům jako pacholek. Byl ze smíšeného manželství, jeho matka byla Němka. Převzal největší statek ve vesnici, který patřil rodině Pfeiffer. Dobře ho spravoval. Byli jsme jako přátelé, mluvili jsme spolu egerlandsky, já měl na starosti koně, jeden z Východního Pruska, bývalý voják, který tu zůstal, obstarával dobytek. Jednoho dne Maška odvedli partyzáni, že byl moc přátelský k Němcům, a už se neobjevil. Maška udal, že dělal načerno zabíjačku, to bylo zakázáno. Musel do Karlových Varů k soudu, já ho pak vezl koňmi zpět domů,“⁹⁷ komentuje Oskar Hannawald. Popisuje také jak se jim podařilo směnit otcovy staré hodinky, cylindr a frak s ruskými vojáky za pytel mouky. Když si pak pytel nesli domů, měli strach, že jim ho Češi zabaví.

Vztahy mezi Čechy a Němci zkrátka nebyly často příliš přívětivé. Hlavně tedy ze strany většiny Čechů, kteří nejspíše cítili vůči Němcům zášť kvůli válce a všemu, co se dělo před i během ní. Němci měli spíše strach z toho co bude, a to všichni bez výjimky, ať se chovali dobře či špatně, nebylo na to často pohlíženo. Všichni stejnou měrou. Našli se ale mezi českými obyvateli také někteří, kteří se chovali přátelsky a lidsky: „Byli tam nacionalisté, komunisté a také jinak smýšlející. Takoví byli také Vínček a Sládek, ti mysleli jinak, lidsky. Stalo se, že někteří Češi zde poznali Němky a společně s nimi pak odešli do zahraničí.“⁹⁸ Vše, co pan Hannawald vypráví se stalo během jednoho roku, protože v červnu 1946 museli do odsunu.⁹⁹

3.3.3 Margareta Kulišánová (příběh č. 8)

Pamětnice Margareta Kulišánová rozená Meisterová, narozená 24. listopadu 1930 v Milíkově, vesnici nedaleko Chebu, zpětně vnímá to, že zde po válce zůstali, jako nepříliš šťastný krok. To si uvědomila hlavně díky pozdějšímu častému navštěvování svých příbuzných a známých v Německu.

Její rodiče měli menší osmihektarové hospodářství. Ve vesnici žilo převážně německé obyvatelstvo, ale bylo zde i pár českých rodin a jedna židovská, která se hned po podepsání Mnichovské dohody odstěhovala do Ameriky. Až do této doby drželi všichni v Milíkově pospolu.

Během války se otec pamětnice vyhnul branné povinnosti, neboť byl jediný, kdo v té oblasti vlastnil plemenného býka, a tudíž se musel starat o připouštění. Již od

⁹⁷ Tamtéž

⁹⁸ Tamtéž

⁹⁹ Paměť národa. Rudolf Hanawald [online]. [cit. 2021-07-08]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/de/hannawald-rudolf-20190913-0>

začátku nesouhlasila rodina Meisterových s nacistickým režimem, přesto však prožili válku relativně v klidu. Hlavně se těšili, až to všechno skončí, přičemž doufali, že bude vše jako dřív, před válkou.

V květnu roku 1945 již netrpělivě očekávali americkou armádu. Milíkovským se dokonce podařilo přesvědčit německé vojáky, kteří zde v tu dobu pobývali, aby se v klidu vzdali a nekladli odpor. Tak se podařilo Milíkov osvobodit zcela bez krveprolití. Potom už věci nabíraly spád. Němci, kteří byli členy NSDAP prý na nic nečekali a při první příležitosti prchli. Několik těch, kdo zde zůstali, chtěli být transportováni do Německa, jiní neměli na vybranou. Podobně jako vyprávěl Rudolf Hannawald i sem přicházelo mnoho dosídlenců, aby obydleli zdejší domy původních německých obyvatel. *„To byla nejhorší doba. To vždycky přijel autobus a lidi si říkali, kdo asi tentokrát přijde na řadu. [...] Přijel autobus s lidma a ti si šli zabrat.“*¹⁰⁰

Němci určení k transportu se pak museli shromáždit na Milíkovské návsi, aby mohli být odvezeni na vlak. Několik místních Čechů se ujalo úlohy ochránců a dávali pozor, aby se jejich německým sousedům nikdo nepokusil vzít něco z toho mála, které si mohli vzít s sebou. *„Tak ten odsun, to se museli vždycky stavět v prostředku vesnice. A v Milíkově byl Kankrlik, Netrval a já nevím kdo byl ten třetí Čech. A ti tam stáli, aby jim z těch 30 kilo nic nevzali, protože říkali: „Nám neublížil z celé vesnice nikdo a mi za nima stojíme a jsme smutní, že odchází.“*¹⁰¹

I rodina pamětnice vycházela s místními Čechy velmi dobře, vědělo se o nich, že s Hitlerem nesouhlasili. Strýc, který strávil několik let v koncentračním táboře, protože se odmítl stát členem NSDAP, zařídil, aby mohli zůstat zde, tam kde jsou doma. *„To se vědělo, že nebyli žádní nácci. A druhá věc je, já jsem měla strejdu a ten byl ve Varech (V Karlových Varech), Dvory se to jmenuje, tam byl sekretářem v tý starý republice a nic víc nebyl. Nic neudělal, ale nešel k partaji a oni ho zavřeli na pět let, hitlerovci. A když ho pustili, tak měl možnost chránit celé příbuzenstvo od vysídlení. Ale nikdo tady nezůstal, akorát moje matka.“*¹⁰²

Na konci léta v roce 1946 se vše změnilo. Jejich hospodářství jim bez milosti vzal jakýsi mladý muž, Čech, který přišel z ukrajinské Volyně. Museli tedy odejít do jiného domu v Milíkově. Usadili se v bývalém domě místního ševce. S sebou si směli vzít jen několik věcí. Nedlouho poté byli nuceni opustit Milíkov úplně. Dosídlenci je zde již

¹⁰⁰ Příběh č. 8 viz lit. zdroje

¹⁰¹ Tamtéž

¹⁰² Tamtéž

nechtěli. Paní Kulišánová vypráví, jak je jeden z místních starousedlíku, Čech, dostal za úkol odvézt do Mariánských Lázní na vlak. Ten je ale odvézt nechtěl, protože věděl, že nikomu nikdy nic neudělali a také, že jsou to slušní lidé. Úkol nakonec dostal jiný řidič, který s tím neměl problém. Na tomto příkladu lze ukázat jeden z modelů vzájemného chování a charakteru člověka. Jelikož tento Čech rodinu dobře znal, byli to sousedé a vycházeli spolu dobře, věděl, že nikomu nikdy neublížili a také, že to byli antifašisté již od začátku války, odmítl se podílet prakticky na jejich vyhnání z domoviny. „*To tam byl nějaký správce (správce) a ten se jmenoval Maier. Ten soused měl auto, teda on to auto přebral od těch Scherbaumových. A von nás neodvez, on říkal: ‚Ne, my jsme dobře vycházeli. Já ty lidi neodvezu. ‚ Pak přišel nějaký Tulajdán, to byl taky nějaký Rusák nebo co, a ten nás odvezl. ‘*“¹⁰³

V Mariánských Lázních čekala pamětnice s rodinou na vlak, který je měl kamsi odvézt, jenomže nevěděli kam. Měli velký strach, že je odvezou na Sibiř. K jejich úlevě se dostali jen do Poděbrad, kde pak v jedné z okolních vesnic museli pracovat u sedláka. Bydleli ve starém výminku a za práci dostávali jen minimum peněz, ale dostali alespoň najíst. Pracovali na poli. S místními se velice rychle spřátelili. Margareta Kulišánová vzpomíná, jak se od místních děvčat na pastvě učila česky: „*Tam ten sedlák měl kozy. Dal jim ty meze, aby si mohli sušit seno. A tam s těma ženskejma jsem se naučila. ‘*“¹⁰⁴

Později se dostali k jinému sedlákovi, který měl hospodářství v Městci Králové, kde se jim vedlo výrazně lépe. Po komunistickém převratu v roce 1948 získala rodina jiné postavení: „*Museli jsme spolu s komisí a policistou navštívit sedláka, u kterého jsme pracovali, komisaři sedlákovi předložili vyúčtování a že nám musí doplatit za odvedenou práci. Otec však před všemi odmítl nárok na peníze, řekl: ‚Pracovali jsme tady jako otroci a štěstí vám to nepřinese. ‘ Věděli jsme tenkrát, že kulakům se špatně povede. ‘*“¹⁰⁵

Další zvrát pro rodinu Meisterových nastal počátkem roku 1952, kdy se otec sebral a bez odhlášky, která byla nutná pro legální odstěhování, odjel do Milíkova. Rozhodl se tak učinit, protože mu sedlák, u kterého pracoval, řekl, že může jít domů, že má volno a může jet, kam chce, vzpomíná pamětnice na to, jak se k nim chovali hezky.

Když se její tatínek vrátil do Milíkova, začal pracovat brigádně v lese, díky čemuž dostával potravinové lístky, neboť to byla velice těžká, fyzicky náročná práce. Později se mu podařilo získat i přihlášku, která přišla automaticky se získaným stálým pracovním

¹⁰³ Tamtéž

¹⁰⁴ Tamtéž

¹⁰⁵ Tamtéž

místem. Nastěhoval se tak do jednoho z prázdných domů. Dcera Margareta v Poděbradech podala odhlášku, aby se mohla nastěhovat k otci do rodné vesnice, to jí však bylo zamítnuto. Na nic tedy nečekala a také bez odhlášky odjela se zbytkem rodiny a několika věcmi do Milíkova. Jak od místních zjistila, nezůstal zde téměř nikdo, koho znali a ani ti, kteří sem přišli na dosídlení hned po válce. „*To jsem se dozvěděla, jak jsme se vrátili z toho vnitrozemí. Já jsem se ptala, kde jsou Lískovcovi (jedni z prvních dosídlenců) a kde jsou tihle, a oni mi řekli, že je vyštvali.*“¹⁰⁶

Později si pamětnice našla manžela Bohumila Kulišana, který byl známý svým protikomunistickým postojem a byl vězněm za tisk a rozšiřování antikomunistických letáků. Narodily se jim dvě děti. Naučily se ovládat oba jazyky svých rodičů.

Po roce 1968 Odešel tatínek pamětnice do Německa. Ona tu s manželem zůstala v naději, že bude lépe. Kvůli svému přesvědčení chtěl manžel Bohumil podepsat Chartu 77, Margareta ho však požádala, aby to nedělal a on jí vyhověl. Věděla totiž, že by to pro jejich rodinu znamenalo mnoho problému, což nechtěla znovu zažít.

Ani události po roce 1989 Margaretu Kulišanovou stále nepřesvědčily o tom, že by mohlo být lépe. Přesto všechno v sobě do konce svého života v roce 2019 malou naději přeci jen ještě chovala. Doufala, že by to snad někdy v budoucnu mohli změnit především mladí a slušní lidé.¹⁰⁷

3.3.4 Elfrieda Lehnertová (příběh č. 9)

14. března 1938 se manželům Protzovým v dnes již neexistující krušnohorské vesnici Háje (Zwittermuehl) nedaleko Karlových Varů narodila Elfrieda Lehnertová. Její otec se i přes svou německou národnost v září téhož roku rozhodl nastoupit k československé armádě, aby pomohl bránit hranice před nacisty. Po jednom týdnu však přišla veškerá snaha vniveč a československé pohraničí muselo být postoupeno nacistickému Německu. Pohraniční oblasti se připojily k Říši a to znamenalo, že otec pamětnice, Ernst Protz, musel nastoupit k německé armádě. Byl odeslán na východní frontu, odkud se již nevrátil.

Život v Hájích na Karlovarsku nebyl vůbec jednoduchý. Válečné události se podle pamětnice tohoto místa nijak nedotkly. Obyvatelé dále museli přežívat v drsných horských podmínkách.

¹⁰⁶ Tamtéž

¹⁰⁷ Paměť národa. *Margareta Kulišanová* [online]. [cit. 2021-07-19]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/kulisanova-margareta-1930>

Paní Elfrieda navštěvovala tamní německou školu, která byla po válce zrušena. Musela tedy nastoupit do české školy v šest kilometrů vzdálené Horní Blatné.

Pamětnice byla spolu se svou matkou a babičkou zařazena do odsunu. Vzpomíná, jak je odvezli do sběrného tábora v Nejdku, kde strávily 3 dny. „*Tady nahoře nebyl odsun tak nejhorší, horší to bylo v Karlových Varech, ve městech. Ale přesto to bylo tenkrát ošklivé, protože jsme nevěděly, co nás čeká. V lágru bylo strašně moc lidí. Dali nám polívku a spaly jsme na takových hodně nízkých lehátkách. Pamatuju si to, protože babičce musela maminka pomáhat vstávat. Hlídal nás takový velký silný Čech a ten za námi taky potom přišel, že se musíme vrátit zpátky.*“¹⁰⁸ Nakonec ale odsunuty nebyly, protože maminka pamětnice byla nepostradatelná na práci v lese, kterou vykonávala již za války. Vrátily se tedy zpět do Hájů. Paní Lehnertová popisuje, jak se místní krajina najednou proměnila a téměř nikdo zde nebyl, protože většinu místního obyvatelstva dosud tvořili zejména čeští Němci, kteří byli odsunuti.

Když zrušili německou školu v Hájích, byla pamětnice v první třídě. Neuměla česky a německy v české škole mluvit nesměla. Musela se ale velmi rychle česky naučit, což, jak sama uvádí, pro ni nebylo jednoduché. Pan učitel, který učil německé i české děti společně, byl prý velice hodný a vše se snažil vysvětlit dětem tak, aby tomu rozuměly obě strany. Paní Elfrieda také neměla žádné kamarádky, protože všechny její kamarádky byly Němky a ty byly odsunuty.

Krušnohorské pohraničí bylo po válce velmi pustou krajinou. V roce 1948 zde bylo vytvořeno hraniční pásmo, které pohltilo i Háje a okolní vesnice. Prostor byl střežen vojáky, kteří bez propustky do pohraničního pásma nikoho nepustili. Své o tom ví i pamětnice, která musela chodit každý den do školy, nacházející se mimo toto pásmo: „*Když jsem chodila ze školy domů, tak mě někdy nechtěli vojáci pustit. Byla jsem velká a vypadala jsem dospěleji. A neměla jsem propustku, tak mě pouštěli na moji žákovskou knížku. Pak už mě znali.*“¹⁰⁹

Později vesnice jako Háje zcela zmizely. Zely prázdnotou, nikdo nový tam nechtěl bydlet a ti, kteří tam ještě zůstali, tato místa velmi brzy opustili. Poslední záchvěv života v těchto vesnicích přišel s pohraničními strážci v podobě dřevorubeckých dělníků z dalekého Slovenska, kterým Elfriedina maminka byla přidělena jako kuchařka. Ti zde

¹⁰⁸ Příběh č. 9 viz lit. zdroje

¹⁰⁹ Tamtéž

však byli jen nějaký čas a zasadili se také o rychlejší zánik zdejších vesnic. Co nezničili vojáci, rozebrali tito slovenští dřevorubci a odvezli si to domů na Slovensko.

Nedaleko Hájů se nacházel cínový důl, který vzniknul hned po válce. V něm později maminka pracovala jako obsluha kompresoru. To však společně s babiččíným nepřilíš velkým důchodem nestačilo na uživení tří lidí, a tak začala společně s Elfriedou ještě paličkovat.

„Češi se nechovali dobře. Na těch pár Němců, co tady zbyli, měli vztek. Ale člověk si zvykl, na všechno. Odsun nebyl dobrý, nebylo dobře, že všechny vyhodili. Hitler toho hodně zpotvořil, po válce na něj Němci nadávali. Ale už je to všechno pryč,“¹¹⁰ konstatuje pamětnice.

Vzpomíná také na to jak jejího dědečka, který s babičkou bydlel v Potůčkách, udal jeho soused a kamarád Čech. Dědeček byl totiž hajný, ale po válce měl odevzdat svou zbraň, neboť byl Němec. On to však neudělal, zbraň ukryl do roury u kamen. O svém činu řekl sousedovi a ten ho udal. Když k němu dorazila SNB a ukrytou zbraň našla, musel si dědeček vykopat vlastní hrob, chtěli ho totiž zastřelit. Dozor nad ním měl onen soused. Z nějakého neznámého důvodu nechal dědečka utéct přes hranice. Naneštěstí dědečka kousek za hranicemi ranila mrtvice a zemřel.

Když paní Elfrieda ukončila měšťanskou školu, pracovala v papírně a pak také v podniku Triola. Seznámila se také se svým manželem Josefem Lehnertem, který byl též Němec a pocházel z Teplic.

Ještě několik let po válce byl hněv a vztek Čechů na Němce patrný, ale s postupem času se tato nevráživost začala pomalu vytrácet. Zpočátku také pamětnici Češi připomínali, že její mateřský jazyk nikdo slyšet nechce. I to však časem opadlo.

Josef Lehnert byl na konci války českými úřady přidělen na práci do uranových dolů v Jáchymově, protože byl Němec. Tehdy mu bylo 15 let. Tam se spřátelil s dvěma vězni, Čechy. Ti tam byli poslání, protože pomocí výbušniny strhli most. Josef pak vynášel takzvané motáky, psaníčka jejich rodičům, a také jim nosil jídlo ukryté v bandasce na čaj, protože on se narozdíl od těchto dvou každý den mohl vrátet domů.

Společný osud svedl dohromady tyto Čechy s Němcem Josefem. Pomáhal jim, protože je to lidské. Veškerá nenávist i odpuštění je v lidech. A charakter člověka se ukáže v těžkých časech, bez ohledu na národnost či rasu.

¹¹⁰ Tamtéž

Toho, že zde zůstali paní Lehnertová nelituje: „*Teď už není mezi Čechy a Němci ta nenávist. Je to už klidnější. Neslýchám už žádné výčitky. Jsem tady doma.*“^{111,112}

3.3.5 Edeltraud Pichl Rojíková (příběh č. 10)

Paní Edeltraud Pichl Rojíková byla za svého života velice aktivním člověkem. Narodila se roku 1928 v Přebuzi, vesnici ležící nedaleko Kraslic na Karlovarsku, do německé rodiny Pichl. V roce 1942 začala studovat v chebské pedagogické škole Lehrerbildungsanstalt, která byla určena pro děti, jež neměly dostatek finančních možností proto, aby mohly studovat. Po válce však byla škola zrušena a paní Rojíková, tehdy ještě Pichl, neměla možnost své vzdělání dokončit, ačkoliv byla téměř hotova. Na jiné vzdělání pak jako Němka neměla právo.

Rodina pamětnice nebyla odsunuta, protože její dědeček, otec a strýc pracovali jako specialisté na šachtě, tudíž byla celá rodina z odsunu vyjmuta a musela zůstat. Paní Edeltraud ale vzpomíná, že odejít nikdo z nich ani nechtěl.

V roce 1946 musela pamětnice nechat přeložit své jméno do českého jazyka. Následně bylo její jméno počeštěno a přechýleno z Edeltraud Pichl na Eda Pichlová. Poté to jako Němci neměli jednoduché. Musela všude prokazovat svou totožnost a také byla stejně jako ostatní Němci posílána na povinné práce. Vykonávala také velice namáhavé a podřadnější práce.

Syn paní Rojíkové, Petr Rojík, také vzpomíná na příhodu, kterou maminka často vyprávěla: „*Když vytírala, byla ohnutá k zemi, dosídlenci ani nezvedli nohy, nevstali od stolu. Tuto příhodu vyprávěla často, velmi se jí dotýkala.*“¹¹³

V druhé polovině čtyřicátých let se pamětnice setkala poprvé se svým budoucím manželem Karlem Rojíkem, který se do Přebuzi dostal jako dosídlenec a usadil se v sousedním domě. Velmi rychle se do něj pamětnice zamilovala a on do ní. Jazyk ani národnost najednou nebyly žádnou překážkou. Tato láska nakonec vyústila v svatbu, která se konala v roce 1949 v Přebuzi a byla tak první místní svatbou po válce.

Paní Edeltraud se česky naučila teprve po válce, a to hlavně kvůli svému manželovi. Do té doby mluvila s manželem anglicky a se svými rodiči přebuzskou

¹¹¹ Tamtéž

¹¹² Paměť národa. *Elfrieda Lehnertová* [online]. [cit. 2021-07-20]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/lehnertova-elfrieda-1938>

¹¹³ Příběh č. 10 viz lit. zdroje

němčinou¹¹⁴ Když se jim narodila dcera Soňa, mluvila s ní nejprve německy a postupem času se společně s ní učila právě česky.

Oba manželé si v Přebuzi vybudovali dobrou pověst. Důkazem je, že se paní Edeltraud stala roku 1952 členkou MNV Přebuz. V roce 1957 se narodil syn Petr Rojík.

Prošla si celou řadou zaměstnání, která však již nebyla podřadná. Největší úspěch měla v závodu Škoda Rotava, kde s postupem let získávala stále větší důvěru a vypracovala se až na obchodního zástupce tohoto podniku, ačkoliv nikdy nevstoupila do strany.

Velice zajímavým faktem je, že se paní Rojíková stala v roce 1969 členkou Svazu protifašistických bojovníků. Byla zde jediná Němka, což vzhledem k povaze spolku bylo velice ojedinělé a zvláštní. Pamětnice pro vstup do této organizace měla své důvody. Prvním byl odkaz svého manžela, který tentýž rok zahynul při tragické nehodě. Během války byl totiž příslušníkem protinacistického odboje. Kromě toho také tímto chtěla umožnit svým dětem jednou studovat na vysoké škole. Její členství však trvalo jen do roku 1984, kdy byla po četných neshodách s některými členy kvůli své národnosti nucena spolek opustit.

V roce 1969 byla jednou ze zakladatelů Kulturního sdružení občanů německé národnosti v ČSSR, jehož kraslické pobočky se v roce 1984 stala předsedkyní. Právě tato organizace byla pro paní Rojíkovou velice důležitá. Při tomto sdružení založila také v roce 1989 pěvecký soubor Heimatchor. Písňe byly zpívány v egerlandštině a sbor tvořili převážně Němci. Našly se však i výjimky a sbor obohatily také dvě Češky, které se naučily zpívat v tomto nářečí. Celý soubor se zpočátku potýkal se zaujatostí nejen ze strany českých občanů ale i mnoha českých organizací. I přes tyto počáteční překážky si však k souboru a jeho písňím Češi cestu našli.

Syn pamětnice ještě k českoněmeckým vztahům dodává: *„Ještě po revoluci tu byly cítit protiněmecké nálady. Opravdu to skončilo až okolo roku 2000, což bylo způsobeno vyměněním nositelů tvrdé linie, přímých účastníků hitlerovských perzekucí nebo*

¹¹⁴ Jedná se o jazyk, kterým se hovořilo v obci Přebuz a jejím okolí, která se nachází v blízkosti hranic se Spolkovou republikou Německo.

jejich stažením se do ústraní. Když přijeli naši příbuzní z Německa, zjistili jsme, že tam platí totéž, ale naruby. Už i tam ti skalní, říká se jim Ewiggestriger, ztratili na síle. ^{115,116}

3.3.6 Anna Rajserová (příběh č. 11)

Paní Anna se narodila roku 1933 v historickém městě Bečově nad Teplou, které je v současnosti známé především díky vystavenému relikviáři svatého Maura. Tatínek byl Čech a maminka egerlandská Němka.

První nesnáze pamětnici potkaly na podzim roku 1938, to jí bylo 5 let, když musel tatínek jako český státní zaměstnanec opustit Sudety a vrátit se do Plzně a zanechat tak svou manželku s malou dcerkou samotné. Maminka, přestože byla Němka, neměla nárok na podporou, jelikož byla provdána za Čecha. Jediným zdrojem příjmu se tak stal dědeček pamětnice, toho času již osmdesátiletý, který pracoval v místní koželužně. K tomu všemu s nimi také přerušili veškeré vazby jejich němečtí příbuzní, kteří byli přesvědčení nacionalisté.

Otce paní Anny zatklo v roce 1942 gestapo. Byl prý udán za to, že měl v roce 1938 střílet na německou armádu, která obsazovala město Bečov. Byl odeslán nejprve do Terezína a následně do Buchenwaldu. Otec přežil a po válce se vrátil ke své ženě a dceři do Bečova. Jak se pamětnice od něj dozvěděla, bylo udání vymyšlené.

Pamětnice vzpomíná, jak těsně po 2. světové válce do Bečova přišla Revoluční garda, která měla dohlížet na pořádek. Místo toho však brali místním obyvatelům věci, které se jim hodily. Neptali se na svolení. Na jejich odpůrce platila střelba. *„Ten náš stát z toho pětáctýřicátého vlastě nic neměl. Těsně po válce přišli i lidi, co tu žili před válkou, a věděli, kam jít, a brali lidem zlato, šperky, koberce a další cennosti. A na zámku, jak se napakovali, a šli zase pryč...“*¹¹⁷ vypráví paní Anna.

Pamětnice s maminkou měly být zařazeny do odsunu. Žily v nejistotě, co s nimi bude. *„Dlouho jsme nevěděli, jestli vůbec v Bečově zůstaneme. Měli jsme jít s maminkou a bratrem do odsunu. Naštěstí se vrátil náš otec z lágru a mohli jsme zůstat.“*¹¹⁸

Ve škole to podle paní Anny bylo těžké. *„Po roce 1945 nám většina zase dávala najevo, že jsme Němci. Moc česky jsem neuměla. Učitel si nás vychutnával a dával nám pětky, protože jsme nestíhali diktáty.“*¹¹⁹

¹¹⁵ Tamtéž

¹¹⁶ Paměť národa. *Edeltraud Pichl Rojilková* [online]. [cit. 2021-07-20]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/pichl-rojilkova-edeltraud-1928>

¹¹⁷ Příběh č. 11 viz lit. zdroje

¹¹⁸ Tamtéž

¹¹⁹ Tamtéž

Annin otec, vzhledem k tomu, čím si za války prošel, podporoval místní bečovskou komunistickou skupinu. Přestal až v roce 1968 s příchodem vojsk Varšavské smlouvy. O tom, jaký osud měla její rodina mezi lety 1968 až 1989 se pamětnice nezmiňuje. Vzpomíná pouze, jak byla ráda, že nastala revoluce a jak chtěla v Karlových Varech vidět Václava Havla, který se nakonec objevil na nádraží v Bečově, kde pracoval člověk, který s ním byl ve vězení a Havel se s ním chtěl setkat.¹²⁰

3.3.7 Marianne Šafaříková (příběh č. 12)

Další pamětnice se narodila 29. prosince 1926 do německé rodiny Tauerových. Rodina žila ve Flussbergu, osadě ležící asi 2 kilometry západně od městečka Luby na Chebsku.

Kromě Marianne měli Tauerovi ještě staršího syna Franze, který byl roku 1942 odveden do Wehrmachtu a padl na východní frontě. Když se tuto smutnou zprávu dozvěděla Mariannina matka, byla to pro ni veliká rána, a proto se rozhodla opustit své stávající zaměstnání, neboť tam byla obklopena nacisticky smýšlejícími ženami, a začala pracovat v lese.

O obyvatelích Flussbergu se obecně vědělo, že ačkoli jsou to většinou Němci, tak s Hitlerovou ideologií nesouhlasili a byli si velmi dobře vědomi toho, jakou hrozbu Hitler představuje a jaký dopad by měla válka. Ani otec pamětnice nebyl výjimkou, byl totiž v komunistické straně. Po Mnichovské dohodě v roce 1938 z ní byl donucen vystoupit, neboť na něj byl vyvíjen nátlak a bylo mu vyhrožováno, že jeho syn nikdy nedostuduje. Do NSDAP ale nikdy nevstoupil. Přesto byl nucen ke konci války také narukovat a byl odeslán do Itálie, kde padl do zajetí. Onemocněl tam dokonce malárií. Přesto se později vrátil zpět domů.

Rodina Tauerových nebyla odsunuta, neboť Otec pamětnice byl jedním z nepostradatelných odborníků na výrobu houslových korpusů v podniku Cremona, musel tedy s manželkou a dcerou zůstat.

Pamětnice vzpomíná na období po válce, kdy byly s maminkou stále samy, protože tatínek se ještě nestačil vrátit. Vypráví, jak se k nim většina nově příchozích obyvatel, kteří přišli dosídlit pohraničí, nechovala vůbec hezky. Dle libosti si brali jejich věci, které měly alespoň nějakou cenu nebo které se jim zrovna hodily. Jedním z takových byl i tajemník místního národního výboru. Mezi těmito dosídlenci se ale našli také slušní a hodní lidé. To byli především Slováci a volynští Češi, jejichž rodiny byly chudé. Ti byli

¹²⁰ Paměť národa. *Anna Rajserová* [online]. [cit. 2021-07-20]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/rajserova-anna-1933>

ochotni nejvíce a nezištně pomáhat i německým rodinám. „*Třeba jednou jsem se šla zeptat na Výchově, kde v té době žili volynští Češi, jestli by neměli brambory. Nějaký mladý chlap mi povídal, že ano, že mi nějaké dá. Matka mu na to řekla: ‚No, víš, ale co naše prasata?‘ A on jí na to odvětil: ‚Napřed jsou lidi.‘“¹²¹*

Maminka pamětnice uměla šít šaty, a tak například Slováci ale i někteří Češi výměnou za potraviny této služby využívali. Díky nim se pro Marianninu rodinu život v rodné vesnici stal přijatelnějším, když zde byli i lidé, které nespojovaly žádné předsudky.

V roce 1952 se paní Marianne provdala za Čecha Ladislava Šafaříka. Snažila se také zdokonalovat svou češtinu. Její manžel se však německy učit nechtěl. Když pak spolu doma komunikovali, mluvil Ladislav na pamětnici česky a ona na něj zase německy, protože chtěla, aby se alespoň něco naučil. Na své děti pak mluvila především německy.

Později se z Flussbergu přestěhovali do Lubů, kde prožila pamětnice zbytek svého života. Nikdy však nezapomněla, kdo je a rodný jazyk egerlandštinu stále uchovávala a neustále používala.¹²²

3.3.8 Aloisie Šmolcnopová (příběh č. 13)

Aloisie Šmolcnopová se narodila v prosinci 1930 v Kraslicích německým rodičům. Vzápětí se jí však musela ujmout matčina sestra z Chodova, neboť matka pamětnice byla velmi nemocná. U tety, která se o ní starala, zůstala Aloisie až do roku 1938. Poté se vrátila ke svým rodičům, protože teta se strýcem byli komunisté a byli uvězněni.

„*Když skončila válka, bylo mi patnáct let, byla jsem pitomá, neuměla jsem vařit, nic. Ve škole jsem se za války nic nenaučila, protože byla nepravdělně, a ještě se přesouvala. Byly jsme se sestrou furt jen doma. Měli jsme co jíst, protože táta dělal po práci závozníka, vozil mlíko, chleba a tvaroh. Tak to jsme měli, ale jinak nic,“¹²³ vzpomíná paní Šmolcnopová.*

Do odsunu pamětnice s rodinou nešla, protože její otec byl odborníkem pro Amati¹²⁴, tudíž musel zůstat a manželka s dcerami též. Brzy však zemřela maminka, a tak se sestrou zůstaly na všechno samy. Otec neměl téměř nikdy čas, protože neustále pracoval. Měly to těžké. Neuměly česky, neměly státní občanství a také nesměly studovat,

¹²¹ Příběh č. 12 viz lit. zdroje

¹²² Paměť národa. *Marianne Šafaříková* [online]. [cit. 2021-07-21]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/safarikova-marianne-1926>

¹²³ Příběh č. 13 viz lit. zdroje

¹²⁴ V Kraslicích sídlí česká firma, která se zabývá výrobou dechových hudebních nástrojů.

pracovat, nesměly se účastnit společenských událostí. To vše jen proto, že byly Němky. To se však postupem času začalo měnit a později už i Němci mohli žít bez omezení.

Po dosažení plnoletosti začala pracovat v Amati, ve stejném podniku, v jakém pracoval její otec. Nejdříve kvůli jazykové bariéře měla problémy, ale nakonec se česky naučila. Tu práci měla ráda a s kolegy si také rozuměla.

V roce 1953 získala Aloisie Šmolcnopová automaticky československé státní občanství. To už měla svou první dceru s Janem Šmolcnopem, vojákem pohraniční strážce, se kterým se dříve seznámila. Když se jim narodila druhá dcera o rok později, vzali se. Zpočátku měli finanční potíže, protože Jan musel platit na dítě z předchozího manželství. Zlepšení nastalo teprve, když Jan ukončil vojenskou službu a začal pracovat nejdříve u vrtů na Zelené hoře, později získal místo úředníka pro státní statky a kariéru završil na kraslické radnici. V roce 1986 Jan bohužel zemřel. Pamětnice na něj však dodnes vzpomíná s láskou a tvrdí, že spolu prožili nádherné časy.

Společně s Edeltraud Rojíkovou je také jednou ze zakládajících členek spolku Kulturverband a je členkou pěveckého souboru Heimatchor.

Po smrti manžela začala po několika desítkách let žít s dávným přítelem z dětství Waltrem, díky kterému mohla oživit svoji němčinu. *„S Waltrem jsme jako malí běhali po ulicích. Šel za svědka na moji první svatbě mému mužovi a on zase jemu. Léta jsme se pak nevidali. Jednou jsme se náhodou potkali a já mu prozradila, že dole v hospodě každou středu vaří dršťkovku. Když jsem na ni šla, seděl tam. Jeli jsme pak na kafe na Přebuz. A když jsem si rozbila koleno, staral se o mě a řekl: ‚Viš co, sbal si svých pět švestek a nastěhuj se ke mně, já sem nebudu furt lítat.‘ A už jsme spolu čtrnáct let.“*¹²⁵

I když umí dobře česky, je právě němčina tím jazykem, kterým Aloisie přemýšlí. Je to rodný jazyk předků a součást její identity.¹²⁶

3.3.9 Jarmila Volfová (příběh č. 14)

Jarmila Volfová zpočátku svého vyprávění hovoří o svých rodičích. Její maminka byla původem Němka a tatínek Čech. Samotná pamětnice se narodila až po válce roku 1949 v Rotavě. Vzpomíná, jak to rodiče neměli jednoduché. Německá rodina maminky nebyla po válce odsunuta, protože její děda pracoval v rotavských ocelárnách a někteří místní čeští sociální demokraté se za něj přimluvili.

¹²⁵ Tamtéž

¹²⁶ Paměť národa. Aloisie Šmolcnopová [online]. [cit. 2021-07-21]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/smolcnopova-aloisie-1930>

Odsun jejich německých sousedů a přátel se jich značně dotkl, jelikož potom vedle nich žili lidé, kteří zacházeli a jednali velmi nelitostně s jejich přáteli a sousedy, což bylo pro rodinu maminky paní Volfové velice těžké.

Aby se roku 1948 mohli rodiče pamětnice vzít, musela Jarmilina matka Friederika Schererová splnit několik podmínek. Jednou z nich bylo počestění jejího křestního jména, a tak se z Friederiky stala Bedřiška. Její nastávající manžel se za ni také musel zaručit. Navíc se jejich sňatek potýkal s vlnou nevole z české strany. To mělo svůj původ v protiněmecké náladě, která panovala nejen v tamní společnosti. Toto mělo velký dopad jak na vztahy osobní, tak i oficiální. *„Nejhorší bylo, že tyhle názory měli i tátovi příbuzní. Díky tomu, že dva členové rodiny byli popraveni, neměli Němce rádi. Našemu tátovi zazlívali, že si vzal Němku. Táta za nimi do jižních Čech jezdil málokdy a máma tam nejezdila skoro vůbec. Nechovali se k ní hezky, měli spoustu narážek. Když tam přijeli, tetička mámě udělala revizi kufru, jestli s sebou nemá něco, co by se jim nelíbilo,“*¹²⁷ popisuje paní Jarmila tehdejší postoj tatínkovy rodiny k jejich manželství.

Na svá dětská léta si Jarmila pamatuje a vypráví o tom, jak často navštěvovala babičku s dědou, maminčiny rodiče, kteří však neuměli vůbec česky a ona jim jako malé dítě vůbec nerozuměla: *„Babička bydlela přímo naproti v lese v bílém domě, ve kterém se narodila i máma. Jako malá holka jsem k babičce chodila moc ráda. Vždy jsem dostala kočárek s panenkou a jela jsem k babičce. Dědeček ani babička neuměli česky. Vůbec jsem jim nerozuměla. Mamka se se mnou bála mluvit německy, protože si po válce dost vytrpěla. Pamatuju si, to jsem byla ještě malá holka, že jsme přišly do obchodu a některé ženské se do mamky třefovaly, třeba že neumí pořádně česky, že je Němka atd.“*¹²⁸

Stejně jako ona i mnoho jejich kamarádů a spolužáků pocházelo ze smíšených česko-německých rodin, což je velmi spojovalo. Její maminka česky zpočátku neuměla, vše se naučila až postupem času od svého manžela, který jí byl velikou oporou a vždy se jí před Čechy zastával. Když však musel manžel Vratislav pracovně na nějakou dobu odjet a přijížděl domů pouze na víkendy, nebo když byl uvězněný, protože pomáhal politickým vězňům, tak zůstala Bedřiška s dcerou sama a neměla najednou nikoho, kdo by jí ochraňoval, takže byly takové chvíle často velmi krušné.

Se spisovnou němčinou se paní Jarmila setkala teprve v páté třídě, kdy začala chodit na němčinu. Učila se základům a pravopisu. Do té doby uměla jen mluvit. Později

¹²⁷ Příběh č. 14 viz lit. zdroje

¹²⁸ Tamtéž

navštěvovala také gymnázium a když toto studium v roce 1966 zakončila, začala po absolvování jazykového kurzu pracovat v sokolovské pobočce cestovní kanceláře Čedok, což jí, jak později sama uvedla, velice bavilo. Měla tak i možnost podívat se do zahraničí, jezdila totiž se zájezdy, například do Rakouska. Vzpomínala, jak se někteří lidé ze zájezdu už nikdy nevrátili, protože se rozhodli emigrovat. Ona sama si to však nikdy nedovolila, neboť věděla, jaké problémy z toho mají rodiny těch uprchlíků a nechtěla přidělovat další nesnáze svým rodičům, kteří si také mnoho vytrpěli. Po těchto útěcích se pravidla značně zpřísnila, také situace v Čedoku gradovala. To pamětnice těžko snášela, a tak nakonec podala výpověď.

Poté si našla práci na Okresním národním výboru v Sokolově, kde měla na starosti důchodovou agendu a prováděla důchodové komise.

Přestože zatím vytrvale a bez postihu odmítala vstup do strany, byla členkou různých organizací a spolků jako Svaz československo-sovětského přátelství, Socialistický svaz mládeže nebo Revoluční odborové hnutí. Do strany musela nakonec vstoupit až v roce 1986, protože v osmdesátých letech začala pracovat na ekonomickém odboru a byla jmenována zástupkyní vedoucí, která však dlouhodobě onemocněla a aby si paní Jarmila udržela pozici, která vyžadovala velkou zodpovědnost, nezbylo ji nic jiného než do strany vstoupit. Nově získaných výhod vzápětí využila k započetí studia práv, která však vlivem listopadových událostí roku 1989 nedokončila.

V současné době působí paní Volfová na radnici v rodné Rotavě. Jsou zde pořádány nejrůznější kulturní akce, mimo jiné také setkávání, které podporuje česko-německé vztahy a sbližování těchto dvou stran. Pamětnice podotýká, že těchto událostí se však účastní téměř neměnná skupina obyvatel, hlavně tedy věrní farníci zde velice známého pátera Fořta. Je tu patrný kontrast s ostatními skupinami obyvatel Rotavy, které se těchto akcí neúčastní a nejsou příliš otevřeni nějakému sbližování či budování sousedských vztahů. To jsou především pováleční dosídlenci, dělníci místních strojíren nebo Romové.

Nakonec Jarmila Volfová vyslovila velmi pěknou myšlenku: *„Líbilo by se mi, kdyby se zrušily všechny hranice. Vše by bylo otevřené. Vytváření jakýchkoli hranic je vždy na škodu. Z vlastní zkušenosti vím, že například rozdělení Československa*

a vytvoření hranice mezi nimi vedlo k nevráživostem Čechů vůči Slovákům a naopak. Jakékoli hranice mezi lidmi by se měly bořit. ^{129,130}

3.4 Výsledky výzkumu

Situace v pohraničí ještě několik měsíců po skončení 2. světové války byla pro všechny Německé obyvatele v pohraničí Československa velmi složitá. Většina Čechů se mstila za všechno, co jim během války Němci udělali. Ti byli brutálně napadáni a někteří i vražděni. Často za strašné činy druhých zaplatili i ti, kteří během války pomáhali svým sousedům. Ti, co tyto hrůzy přežili byli odsunuti do Německa nebo dříve či později odešli zcela dobrovolně.

Byla zde ale skupina Němců, kteří tu buď museli zůstat, neboť byli pro své znalosti a schopnosti zcela nepostradatelní v zaměstnání, nebo mohli zůstat, protože se přizpůsobili či přivdaly do české rodiny, nebo se u nich prokázalo, že s nacistickým režimem nesouhlasili a vymezovali se vůči němu, přičemž mnozí z nich byli nacistickým režimem dokonce perzekuováni. Všichni tito byli nuceni začlenit se mezi nové obyvatele, ať už si svůj osud vybrali sami nebo ne.

Přesto, že zde byli doma, většina z nich musela své domovy i tak opustit a najít si v pohraničí domov nový, neboť jim byly jejich domy zabavovány či se v nich usadili čerstvě příchozí dosídlenci. Někteří z původních německých obyvatel byli i s rodinami odesláni do vnitrozemí, kde se museli také přizpůsobovat a museli těžce pracovat. To pro ně bylo často složitější, protože kromě toho, že se najednou ocitli mezi zcela cizími lidmi, z nichž značná část k nim cítila nenávisť, se nacházeli také v neznámém prostředí, ve kterém se museli naučit přežívat.

Všechny tyto příběhy mají mnoho společného, velmi silné pouto k rodnému místu, snahu o zachování či znovuoživení toho, co považují za svůj domov. Vychází to z nich samotných. I když to často nebylo jednoduché, jejich láska k domovu jim pomohla projít všemi těžkostmi. Ačkoli se mnohým z nich podařilo úspěšně asimilovat, hluboko uvnitř jsou hrdí na to, kým jsou a nikdy nezapomněli, že jejich pravým domovem je stále Egerland, i když už prakticky neexistuje. Jeho kultura však díky tomu, jak silně ji mají v sobě tito lidé zakořeněnou, přežívá dál. Především díky činnosti různých spolků

¹²⁹ Tamtéž

¹³⁰ Paměť národa. *Jarmila Volfová* [online]. [cit. 2021-07-30]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/volfova-jarmila-1949>

či aktivitě jednotlivců má velkou šanci být zachována i pro budoucí generace, a to nejen v archivech, muzeích nebo soukromých sbírkách potomků egerlandských obyvatel.

Je zde snaha o zachování ducha Egerlandu. V úzkých kruzích, v nichž se však pohybují opravdu jen ti, kterých se tato kultura nějakým způsobem týká přímo nebo se o ni zajímají (příčemž existuje i v takovém případě často alespoň nějaká, byť jen vzdálená, vazba na Egerland), se totiž s Egerlandem spojené tradice udržují.

Například rodina pana Richarda Šulka, který je jeden z mnou prezentovaných pamětníků, žije na Plachtíně v malém domku, který je postaven v tzv. egerlandském či chebském stylu s typickým hrázděným střešním štítem. Se svým tanečním vystoupením v egerlandských krojích vystupují také na různých akcích pořádaných německými spolky. Pan Šulko píše povídky a básně v původním egerlandském nářečí, takže je i jedním z těch, kteří egerlandštinu udržují

Obrázek 2: Příklad typického hrázdění v tzv. Chebském stylu, Statek Milíkov č. p. 18. (Soukromý archiv autora práce)

aktivní. Věnuje se také egerlandským písním, které sám zpívá a jeden z jeho synů ho při zpěvu doprovází na citeru.

Richard Šulko je příkladem, že stále existují lidé, kteří opravdu pro udržení nebo alespoň zachování této specifické kultury dělají opravdu maximum a pokouší se tuto vášeň předávat i dalším generacím. Tím se stává však jednou z několika výjimek, protože jak jsem již zmiňoval, jedná se o opravdu velmi úzký okruh lidí.

Mnoho z dalších v mé práci zmiňovaných pamětníků sice stále ještě egerlandským dialektem hovoří, nemají si však téměř s kým popovídat, neboť jsou to již velmi staří lidé a rychle jich ubývá. Česky samozřejmě umí, to se naučili během procesu integrace, ale jelikož hluboko v sobě mají zakořeněný Egerland a jsou patřičně hrdí na to, že jsou egerlandčané, mají přirozeně touhu se k němu alespoň takto vracet.

V této práci jsem se snažil o to, aby určitým způsobem fungovala jako jeden z prostředků, který by dokázal oslovit i jiný okruh lidí a dostat k nim tímto způsobem povědomí o Egerlandu a jeho kultuře, neboť jeho historie je velmi zajímavá a je také

nedílnou součástí naší vlastní historie. Během zpracovávání příběhů jsem se totiž setkal s tím, že propagace této kultury není mezi Českými obyvateli příliš populární.

Jeden z důvodů by mohl být pocit viny, která Čechy provází od dob poválečných odsunů, protože mnoho z nich žije v domech po předchozích německých obyvatelích a znovuožívání a odhalování egerlandské kultury v nich vzbuzuje nepříjemný pocit. Je to jako by jim někdo nastavoval zrcadlo a oni v něm spatřují to špatné, co se v posledních 80 letech událo.

Právě podle pana Šulka, který tuto situaci zažil během otevírání nečtinského muzea s expozicí věnovanou egerlandské kultuře, stále tito lidé nedokázali zpracovat svoji minulost a pokouší se ji spíše zapomenout nebo alespoň ignorovat a přirozeně je jim velmi nepříjemné, když jim někdo připomíná tuto minulost a prakticky je nutí cítit vinu. To však nebylo cílem výstavy. Cílem bylo přinést náhled do života někdejších obyvatel Egerlandu a snaha tuto kulturu zachovat.

To, co se v minulosti stalo nelze vymazat. Je však potřeba tyto pomyslné bariéry mezi lidmi, které byly vytvořeny kvůli některým událostem z minulosti, odstraňovat a tím lidi spíše spojovat. Nabídnout jim náhled také do života jiných kultur a vytvářet mosty mezi kulturami navzájem. Vytvářet pouta namísto hlubokých propastí.

Egerlandští Němci našli postupem času společnou řeč s českými sousedy a žijí poklidně vedle sebe. Navzájem se respektují nebo se alespoň snaží jeden druhého tolerovat. To, co se kdysi dělo, však nebylo nikým z nich nikdy zcela zapomenuto.

Závěr

Pocházím z Kynšperku nad Ohří, malého města, které se nachází na hranici mezi okresy Sokolov a Cheb. Skutečnost, že město leží právě v oblasti, která se až do konce 2. světové války nazývala Egerland, byla vedle snahy získat znalosti o málo známé kultuře, která byla ještě před 100 lety v místě mého bydliště kulturou velmi známou a velmi živou, jedním z dílčích aspektů, které mě inspirovaly k sepsání této práce.

Tím hlavním důvodem však byli moji předkové. Konkrétně moje prababička z matčiny strany, která byla egerlandskou němku hovořící v první řadě egerlandským dialektem a také trochu česky. Prababička zemřela, když jsem byl ještě ve velmi útlém věku, a tedy bohužel dříve, než jsem ji stačil více poznat a než jsem se o Egerland začal zajímat.

V této práci jsem pomocí dvou stěžejních zdrojů, kanálu uživatele Landesversammlung der deutschen Vereine in der Tschechischen Republik e.V. na platformě youtube a databáze Paměti národa, převyprávěl příběhy několika neodsunutých egerlandských Němců, kteří se rozhodli zůstat na českém území buď dobrovolně, nebo jim nic jiného nezbylo.

Prostřednictvím jejich příběhů, doplněných o přímá vyjádření k některým situacím nebo událostem, jsem nabídl vhled do této problematiky právě ze strany egerlandských Němců, kteří byli nuceni přizpůsobit se, ačkoliv to byli oni, kdo zde, v Egerlandu, byli vlastně doma. Podařilo se mi tak alespoň částečně zachytit atmosféru té doby a také to, jak se nejen v těchto konkrétních situacích, ale i během celého procesu integrace po druhé světové válce výše zmiňovaní cítili, a tak se mi podařilo stanovený cíl, tedy zachytit, jak se tito obyvatelé cítili v průběhu procesu integrace a nahlédnout na celou situaci jejich pohledem, alespoň částečně splnit.

Všichni pamětníci se k tomu nějakým způsobem vyjadřují a zaujímají určitý postoj a my máme možnost takto poznat nejen jejich nesnáze s Čechy a překážky kladené státem, které museli překonávat, ale také radosti a skutečnost, že je pro ně Egerland i po všech těch desítkách let stále domovem a oni jsou hrdí na svůj původ. Často se potýkali se strachem, co s nimi bude, jestli je čeká dobrá budoucnost. I k tomuto se někteří z nich vyjadřují. Mnoho z nich také vzpomíná, že ne vždy se k nim Češi chovali zle a ukazují nám i projevy lidskosti a solidarity vůči nim ze strany Čechů.

V práci nalezneme 14 příběhů pamětníků pocházejících z Egerlandu. Pamětníci jsou z různých částí bývalého Egerlandu, především tedy z jeho severní části. Příběhy

poskytují náhled očima těchto konkrétních lidí do své doby a subjektivně ji také, skrze tato vlastní vyprávění, reflektují.

Já sám jsem byl v průběhu tvorby práce donucen pod vahou konkrétních příběhů a informací získaných z odborné literatury na toto téma přemýšlet nad celou situací a dobou. Často jsem si zkoušel představit, jak bych se zachoval v takové situaci jako je válka nebo odsuny z pozice Čechů i Sudetských Němců. Došel jsem k závěru, že nejsem schopen si podobnou situaci představit, stejně jako nedokážu předvídat své chování. Mohu pouze odhadovat, neboť chování se podle mého názoru odvíjí od situace a důležitou roli hraje především strach, neméně také touha po pomstě či nenávist. Všechny tyto věci spolu velmi úzce souvisí a působí-li současně či střídavě delší dobu, musí se pak zákonitě projevit právě v myšlení a chování vůči té druhé straně. Stejně důležitá je ale lidskost, která je často v podobných situacích v záplavách emocí téměř potlačena.

Do budoucna by bylo možné tuto práci rozvinout i dále. Tentokrát by bylo možné zpracovat příběhy pamětníků, které by reprezentovaly pohled z té druhé strany, tedy z té české. Nakonec by tato další práce přispěla k dokončení ucelenější představy o soužití Čechů a egerlandských Němců na území bývalého Egerlandu, v procesu jejich integrace během druhé poloviny 20. století.

Soupis použité literatury a elektronických zdrojů

Soupis primární literatury:

NĚMECKO. *Erste Verordnung zur Durchführung des Gesetzes über die Gliederung der sudetendeutschen Gebiete* ze dne 15. dubna 1939. In RGBl Teil 1. Ročník 1939. s. 764.

Soupis sekundární odborné literatury:

ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů*. Ve Středoklukách: 2010. ISBN 978-80-86057-66-8.

BĚLINA, Pavel. *Dějiny země Koruny české, II: Od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha: Litomyšl: Paseka, 2003. sv. II. ISBN 80-7185-606-1.

BLAIVE, Muriel a MINK, Georges. *Benešovy dekrety: budoucnost Evropy a vyrovnání se s minulostí*. Praha: CeFReS, 2003. s. 55. ISBN 80-86569-65-9.

BOHÁČ, Jaromír a Chebské muzeum (Cheb, Česko). *Cheb – město =: Cheb/Eger – Stadt*. V Domažlicích: Nakladatelství Českého lesa, 1999. ISBN 80-86125-08-4.

BRAUN, Hermann. *Das Egerland, das Stiftiland und die Sechs Ämter. Schriftenreihe des Volksbildungswerkes der Stadt Marktredwitz*. Heft 10. 3. Auflage. Wunsiedel, 1980.

ČORNEJ, Petr a kolektiv. *Kdy, kde, proč a jak se to stalo v českých dějinách – Sto událostí, které dramaticky změnila naši historii*. V Praze: Reader's Digest Výběr, 2001. ISBN 80-86196-33-X

DEJMEK, Jindřich, NĚMEČEK, Jan a KUKLÍK, Jan. *Kauza: tzv. Benešovy dekrety: historické kořeny a souvislosti: (tři české hlasy v diskusi)*. Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky, 1999. s. 39. ISBN 80-7286-001-1.

DENIS, Ernest a Jindřich VANČURA. *Konec samostatnosti české*. V Praze: Bursík & Kohout, 1893.

Deutsche Chroniken aus Böhmen. Herausgegeben von Dr. L. Schlesinger. Im Auftrage des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen. Die Chroniken der Stadt Eger Band III. Bearbeitet von Heinrich Gradl. Text der Chronik Pankraz Engelharts. Prag 1884, s. 9.

FILIP, Vladimír a Vlastimil SCHILDBERGER. *1. světová válka =: 1. Weltkrieg : 1914-1918*. Brno: Josef Filip, 2014. ISBN 978-80-905166-4-9.

FRANC, Jaroslav a Václav HOFMAN. *Počátky Chebska*. Praha: Monogada – Regio Egire, 2010.

GIEGOLD, Heinrich. *Češi a Němci – Historie sousedských vztahů*. AEK, Arbeitskreis Egerländer Kulturschaffender e.V. [mezi 1993 a 2002].

ITERSKÁ, Kateřina. *Cheb 1322-1972*. V Chebu: Městský národní výbor, 1972.

KAPRAS, Jan. *Češi a Němci v českém státě: Přehled historický*. Česká Lípa: Český musejní spolek pro kraj českolipský, [mezi 1918 a 1930]. s. 3.

KLÁPŠTĚ, Jan. *Proměna českých zemí ve středověku*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-175-1

KOČÍ, Josef. *České národní obrození*. Praha: Svoboda, 1978.

KOČÍ, Josef. *Naše národní obrození*. Praha: SNPL, 1960.

MACHAČOVÁ, Jana a Jiří MATĚJČEK. *Sociální pozice národnostních menšin v českých zemích 1918-1938*. Opava: Slezský ústav Slezského zemského muzea, 1999. ISBN 80-86224-11-2.

MAJEWSKY, Piotr Maciej. *Sudetští Němci 1848-1948: dějiny jednoho nacionalismu*. Brno: Conditio humana ve spolupráci s Muzeem druhé světové války v Gdaňsku, 2014.

MALÝ, Ladislav. *Soužití Čechů s Němci*. Praha: L. Malý v nakl. Powerprint, 2014. ISBN 978-80-87994-12-2

Monumenta Egrana (ed. H. Gradl) č. 8.

SCHREINER, Lorenz. *Eger und das Egerland: Volkskunst und Brauchtum*. Nakladatelství: München, Wien, Langen Müller Verlag GmbH, 1988. ISBN 3-7844-2178-4.

STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha: Academia, 1991. ISBN 80-200-0328-2.

STURM, Heribert. *Eger: Geschichte einer Reichsstadt*. Augsburg: Adam Kraft Verlag, 1951. s. 20.

SUCHY, J., A. GÖRGL a O. ZERLIK. *Egerland – Landschaft und Menschen in der Dichtung*. Nakladatelství: München, Wien, Langen Müller Verlag GmbH, 1984. ISBN 3-7844-2013-3

ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-274-X.

TADRA, Ferdinand. *Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských*. V Praze: Nákladem jubilejního fondu Král. České Společnosti Nauk, 1897.

URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha: Svoboda, 1982.

ZELENÝ, Karel. *Vzpomínky, II: Vyhnaní a život Čechů v pohraničí 1938-1945: příloha sborníku Historie okupovaného pohraničí 1938-1945, ročník 1999*. Praha: Kruh občanů České republiky vyhnaných v roce 1938 z pohraničí, 1999. ISBN 80-85864-68-1.

ŽEMLIČKA, Josef. *Počátky Čech královských: 1198-1253: proměna státu a společnosti*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-140-9.

Elektronické zdroje:

BUND DER DEUTSCHEN IN BÖHMEN NETSCHETIN 1896. *Über uns* [online]. [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: <https://www.deutschboehmen.com/>

EGERLÄNDER. *O nás* [online]. [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: <https://www.egerlaender.cz/kdo-jsme>

EUREGIO EGRENSIS. *Životní prostor s budoucností a historií* [online]. [cit. 2022-03-02].

Dostupné z: <https://euregio-egrensis.cz/cs>

INTERNET ARCHIVE WAYBACK MACHINE. *Mikroregion Chebsko: základní informace o mikroregionu* [online]. 08. 02. 2018 [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20180207234234/http://www.chebsko.net/zakladni-informace-o-mikroregionu/>

JANÁČ, Marek. Co jsou Benešovy dekrety? In: *Český rozhlas radiožurnál* [online]. 16. 04. 2002 [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/co-jsou-benesovy-dekrety-6303419>

MUZEUM CHEB. *Regionální badatelské centrum* [online]. [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: <https://muzeumcheb.cz/badatelna-knihovna/>

PAMĚŤ NÁRODA. *O projektu* [online]. © 2008-2022 [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/o-projektu>

POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. *Dekrety prezidenta republiky Edvarda Beneše (Benešovy dekrety)* [online]. [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/dek/>

Shromáždění německých spolků v České republice [online]. © 2022 sn:lv: [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: <http://landesversammlung.cz/cs>

ÚSTAV PRO STUDIUM TOTALITNÍCH REŽIMŮ. *Tři osudové březnové dny: 14.-16. březen 1939* [online]. [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/dobanesvobody-1938-1945/tri-osudove-breznove-dny-14-16-brezen-1939/>

VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. *Historie minulých vlád: Dekrety prezidenta republiky z hlediska současnosti* [online]. ©2009-2022 [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/clenovevlady/historie-minulych-vlad/dekrety-prezidenta-republiky-z-hlediskasoucasnosti-2039>

Příběhy pamětníků

Příběh č. 1

mundArt, deutsche Dialekte in Tschechien (Německé dialekty v Česku, Elfriede Šulková. In: *Youtube* [online]. 28.09.2016 [cit. 2022]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=Nn7ZV5UL1F8&ab_channel=Landesversammlung_der_deutschen_Vereine_in_der_Tschechischen_Republik. V. Kanál uživatele Landesversammlung der deutschen Vereine in Tschechischen Republik e.V.

Příběh č. 2

mundArt, deutsche Dialekte in Tschechien (Německé dialekty v Česku, Richard Šulko. In: *Youtube* [online]. 28.09.2016 [cit. 2022]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=duYDuKcF7dE&ab_channel=Landesversammlung_der_deutschen_Vereine_in_der_Tschechischen_Republik. V. Kanál uživatele Landesversammlung der deutschen Vereine in Tschechischen Republik e.V.

Příběh č. 3

mundArt, deutsche Dialekte in Tschechien (Německé dialekty v Česku, Eduard Kraus. In: *Youtube* [online]. 28.09.2016 [cit. 2022]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=SppERBb6oV8>. Kanál uživatele Landesversammlung der deutschen Vereine in Tschechischen Republik e.V.

Příběh č. 4

mundArt, deutsche Dialekte in Tschechien (Německé dialekty v Česku, Gerhard Krakl. In: *Youtube* [online]. 28.09.2016 [cit. 2022]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=YaIoGIEE9oo>. Kanál uživatele Landesversammlung der deutschen Vereine in Tschechischen Republik e.V.

Příběh č. 5

mundArt, deutsche Dialekte in Tschechien (Německé dialekty v Česku, František Severa. In: *Youtube* [online]. 28.09.2016 [cit. 2022]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=C0jj5f-fDNM> Kanál uživatele Landesversammlung der deutschen Vereine in Tschechischen Republik e.V.

Příběh č. 6

Paměť národa. *Oskar Dub* [online]. [cit. 2021-07-18]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/dub-oskar-1924>

Příběh č. 7

Paměť národa. *Rudolf Hanawald* [online]. [cit. 2021-07-08]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/de/hannawald-rudolf-20190913-0>

Příběh č. 8

Paměť národa. *Margareta Kulišánová* [online]. [cit. 2021-07-19]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/kulisanova-margareta-1930>

Příběh č. 9

Paměť národa. *Elfrieda Lehnertová* [online]. [cit. 2021-07-20]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/lehnertova-elfrieda-1938>

Příběh č. 10

Paměť národa. *Edeltraud Pichl Rojiková* [online]. [cit. 2021-07-20].
Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/pichl-rojikova-edeltraud-1928>

Příběh č. 11

Paměť národa. *Anna Rajserová* [online]. [cit. 2021-07-20].
Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/rajserova-anna-1933>

Příběh č. 12

Paměť národa. *Marianne Šafaříková* [online]. [cit. 2021-07-21].
Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/safarikova-marianne-1926>

Příběh č. 13

Paměť národa. *Aloisie Šmolcnopová* [online]. [cit. 2021-07-21].
Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/smolcnopova-aloisie-1930>

Příběh č. 14

Paměť národa. *Jarmila Volfová* [online]. [cit. 2021-07-30].
Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/volfova-jarmila-1949>

Seznam Obrázků

Obrázek 1: Jedna z mapek vyobrazujících Egerland ve všech třech etapách jeho vývoje (In: *GIEGOLD, Heinrich. Češi a Němci – Historie sousedských vztahů. AEK, Arbeitskreis Egerländer Kulturschaffender e.V., mezi 1993 a 2002, s.16.*)..... 27

Obrázek 2: Příklad typického hrázdění v tzv. Chebském stylu, Statek Milíkov č. p. 18. (*Soukromý archiv autora práce*)..... 61